

Dr. Anton Mahnič

VEČ LUČI !

IZ "RIMSKEGA KATOLIKA" ZBRANI SPISI

Faksimile

IZDANO V SPOMIN IN POČASTITEV
150-LETNICE ROJSTVA
IN
80-LETNICE SMRTI
VELIKEGA UČITELJA RESNICE
V SVETEM LETU 2000.

Založništvo Jutro
Založba Branko

P R O S V E T N A K N J I Ž N I C A

Dr. Anton Mahnič

VEČ LUČI!

IZ "RIMSKEGA KATOLIKA" ZBRANI SPISI
Faksimile iz leta 1912

Uvod v prvo izdajo:

dr. Aleš Ušeničnik

Nekrolog iz revije Čas XV (1921):

dr. Josip Srebrnič

Spremna beseda prvega ponatisa (2000)

in urednik prosvetne knjižnice:

mag. Zvonko Perat

Oprema:

ONZ Jutro

Izdala in založila:

Založništvo Jutro, © Jutro d.o.o., Ljubljana
in

Založba BRANKO, Nova Gorica, Gradnikove brigade 27

Za založbi:

Stane Kodrič in Branko Lušina

Naročila:

JUTRO d.o.o.

Črnuška c. 3, p.p. 4986, 1001 LJUBLJANA

Tel.: (01) 561-72-30, (041) 698-788

faks: (01) 561-72-35

E-pošta: jutro@siol.net

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

239

MAHNIČ, Anton

Več luči! : iz "Rimskega katolika" zbrani spisi
/ Anton Mahnič ; [uredil Aleš Ušeničnik]. - Faksimile.
- Ljubljana : Jutro ; Nova Gorica : Branko, 2000

ISBN 961-6006-74-6
1074688288

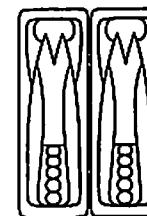
DR. ANTON MAHNIČ:

VEČ LUČI!

IZ »RIMSKEGA KATOLIKA« ZBRANI SPISI.

UREDIL DR. ALEŠ UŠENIČNIK.

LJUBLJANA, 1912.

ZALOŽILO »KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO«.

TISK KATOLIŠKE TISKARNE.

VSEBINA.

	Stran
Uvod	V
Prolog.	
Metafizična trojica	3
I.	
Idealizem	17
Krščanski idealizem	30
Liberalizem	45
Katoliški liberalizem	52
Radikalizem	70
II.	
Politika snovi in sile	81
Metafizično ozadje političnih metamorfoz	95
Visoka pesem ljubezni in edinstvi brez Boga	108
Cerkev in politika	122
Meje državne oblasti	139
Naša narodnostna izpoved	156
III.	
Lepota in umetnost	185
Idealizem, realizem in njega dekadenti	208
Krščanski idealizem v umetnosti	227
Epilog.	
Najnovejša socialno-politična revolucija	241
Božja pravda v zgodovini narodov in držav	262
Kaj torej?	277
Opomnje	285

Uvod.

Drugo leto bo 25 let, kar je zaklical »Rimski Katolik« po slovenskem svetu: »Več luči!« Ta klic je započel novo dobo v zgodovini slovenskega naroda: dobo načel in zato dobo smotrrega dela; dobo katoliških shodov; dobo politične in socialne organizacije; dobo krščanskega slovenskega ljudstva. Kdo ve, kje bi bili danes, ko bi ne bil tedaj vstal dr. A. Mahnič ter napovedal s klicem: »Več luči!« neizprosnega boja breznačelnemu liberalizmu, ki je dušil vsako krepko dejanje, ki je moril vsak razvoj in napredek slovenskega krščanskega ljudstva! Austria docet, moramo žalostno izpovedati. Bolj in bolj bi se bilo naše ljudstvo ugrezalo v močvirje liberalizma, a kaj pomenja liberalizem ljudstvu, to je dosti izpričal, kjerkoli se je uveljavil: versko, nravno in gospodarsko propast.

Neznatna je doba 25 let v zgodovini narodov, a v zgodovini našega naroda je bila doba teh 25 let velika doba, doba našega preporoda, doba naše krščanske renesance. In kaj je dalo to silno življenjsko moč tej malo dobi? Načelo. Dr. Mahnič je bil glasnik načela, v teh kratkih besedah je izražen njegov veliki pomen v kulturni zgodovini slovenskega naroda.

Zdi se, da ne moremo lepše proslaviti tega jubileja, ko da se spet spomnimo načela, ki so bila življenjska počela vsemu napredku te dobe. Morda smo celo že tudi malo pozabili, da so načela dala impulz in da načela tajno delujejo v vsem, kar imamo lepega in velikega. Prav je torej, če se tega spomnimo, da ne bomo iskali vzrokov napredku tam, kjer jih ni, in snovali tako načrtov, ki bi bili le prevara. Še bolj potrebno pa je, da se tega zave tudi mlajši rod, ki že uživa sadove naše renesance, a početkov te renesance ni zrl. Temu rodu, ki bo skoraj prevzel vodstvo našega ljudstva, dajmo v roke knjigo načel! Preučuje naj načela, ki so ustvarila to, kar imamo, in ki edina morejo ustvariti ono, po čemer še težimo!

Te misli so bile povod knjigi, ki jo podajem tu slovenski inteligenci, predvsem pa slovenskim visokošolcem, bodočim voditeljem

našega ljudstva. V knjigi so zbrane tiste epohalne razprave, ki je z njimi dr. A. Mahnič jasno in odločno, kakor nikče pred njim in nikče za njim, začrtal velike smeri vsemu našemu intelektualnemu, političnemu in umetniškemu razvoju, skratka, krščanski kulturi slovenskega ljudstva. Tako je ta knjiga zares knjiga načel!

Kaj pa je načelo?

Naj govori takoj dr. Mahnič:

»Načelo je vodilo, ki po njem človek uravnava svoje delovanje.

Objektivno se načelo zove ideja ali misel...

Kolika je moč misli!

Sv. pismo nam pripoveduje: V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo. Zemlja pa je bila pusta in prazna — tohu vabohu, t. j. bilo ni v vesoljstvu nobenega reda. Toda Bog je govoril besedo, t. j. misel, katero je imel od vekomaj o bodočem svetu, je šinila med svetovni kaos — in izginila je tema, snovi so se ločile in po zakonih božje misli spojile v nove tvorbe: nastal je svetovni red, katerega harmoniji in edinstveni smotrnosti se strme čudimo.

Isto božjo, vse pokorečo moč dajejo ideje tudi človeku. Kdor je po težavnem duševnem naporu prišel do gledanja njih obličja, mu z nebeškim svitom ožarijo duha, užgo v njem ogenj, katerega nobena sila ne more ugasiti. Kar se je resnično velikega in plemenitega izvršilo v zgodovini, so vse ustvarile ideje. Kdor misli, vlada svet; najvišji miselci, t. j. filozofi, vtiskajo znak svojega mišljenja rodovom in celim vekom. Sliši se večkrat: pustimo teorijo — dandanes moramo biti predvsem praktiki! S temi besedami se filozofija in teorija nekako smeši kot nerabna! Mi pa ponavljamo: ako hočemo biti pametni, dosledni, z eno besedo pravi praktiki, ako hočemo svojim delom dati obstoj, večnost — bodimo predvsem teoretiki, t. j. miselci: le kdor je jasno, določno spoznal idejo, se prepričal o njeni objektivni resničnosti ter se dal prevzeti od njene moči, bo delal razumno, dosledno in vztrajno!

Misel gospoduje!

Človek je razumno bitje; v razumnosti obstoji vrstni razloček človekov od živali; človeku je torej že po naravi lastno mišljenje — človek brez misli ni človek. Človek je tudi svobodno bitje; neobhoden pogoj svobodne volje je pa spoznanje, mišljenje. Misel je zvezda-vodnica, ki kaže volji smoter. Volja more le po tem svobodno težiti, kar ji je razum v misli predstavl; brez misli je slepa, negotova, nesvobodna. Iz tega je pa razvidno, kako bistveno

je razmerje med umom in voljo, med mišljenjem in dejanjem, med teorijo in prakso. Misel in dejanje sta v človeku tako spojena, da dejanje ne more biti v pravem pomenu človeško (t. j. svobodno), ako se ne poraja iz misli. Kot razumno bitje deluje človek in duševno živi iz misli, iz teorije. Kdor se odpove misli ali načelom, se odpove svobodi. V pravem pomenu praktičen ne more biti, kdor ni teoretičen. Praktičen realizem je odvisen od teoretičnega idealizma; narava sama je spojila v človeku idealizem in realizem, misel in dejanje.

Pa ne le da misel prižiga volji luč, da ji je mogoče svobodno voliti, misel voljo tudi krepi in ogreva. Misel je žarek, ki iz solnca resnice sije v dušo, in kakor solnčni žarek, tako tudi misel ne sveti le, ampak tudi greje. In čim jasnejši je žarek v misli spoznane resnice, čim določneje duhu kaže smoter, po katerem mu je težiti, tem krepkeje in vztrajneje se tudi volja oklene spoznega predmeta. Pravtako pa nejasnost spoznanja obraja negotovost in nestanovitnost hotenja. Kdor dvomi, se težko ali nikdar ne odloči za kaj; in če se odloči, ne vztraja, ali hoče leno in brezuspešno. Brezmiselnost pa je smrt svobodnega hotenja.

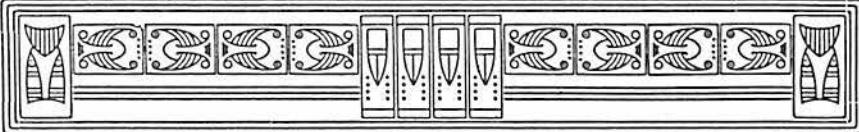
Mnogo se dandanes govori o napredku; geslo našemu veku je: naprej! Kaj pomeni napredovati? Napredovati je bližati se vzoru popolnosti. Napredovanje je gibanje od nepopolnosti k popolnosti. Giblje se pa človek s hotenjem. Napredok je krepko dejstvovanje voljine energije v dobrem. Ker je pa volja brez misli ali načel slepa, je neobhoden pogoj vsakemu napredku načelo. Kdor hoče navajati narod k pravemu napredku, navajaj ga predvsem, da pravo misli, t. j. utrdi ga v pravih načelih.

Zares napredna stranka mora biti predvsem stranka zrelih in globokih miselcev, ne pa stranka blestečih in slepilnih fraz ter prevladujočega čuvstva. (R. K. IV, 1892, str. 197—200.)

Načelo daje človeku značajnost. »Polutanstvo v načelih razdvaja človeka; tak polutan omahuje med resnico in neresnico, med Bogom in svetom, med krščanstvom in liberalizmom, in je že zato nesposoben za vsako radikalno, preporodno akcijo.« (Dr. A. Mahnič v predgovoru h knjigi »Excelsior«.)

Zato je silnega pomena, da dandanes, v dobi fraz, odločno podarjam načelo, in sicer — ker je resnica le ena — katoliško načelo!

Naj torej ta knjiga načel širi luč jasnega spoznanja in plameneče ljubezni, da bi bili bodoči voditelji našega naroda celi

Metafizična trojica.

Dad vidnim svetom, v katerem živimo, se dviga drug, nadčutni, metafizični svet. Ta svet obsega kraljestvo idej. Načancno je misliti, kakor da bi bila oba svetova — čutnost in nadčutnost, realnost in idealnost — med sabo tako ločena, da ni med njima nikakega odnošaja; ne, temveč čutni svet je upodobljen po nadčutnem, vidne stvari imajo svoje vzorce v idejah nadčutnega sveta. Pravtako se naš svet tudi razvija po zakonih, ki jim je iskati razloga v metafizičnem kraljestvu idej. Isto velja o človeku. Njegovo življenje se ne more niti naravno razvijati, niti izpopolnjevati, ako ga odtrgamo od nadčutnosti, ako mu luč in krepot ne dohaja iz metafizičnega sveta. V ta svet spada ideja o Bogu, o večnosti, o pravem in dobrem ter njunih nasprotjih, ideja o neumrljivosti, o prihodnjem povračilu itd. — Vzemite človeštву te ideje in bodite prepričani, da bo začelo človeštvo propadati.

Da, ločite človeka od metafizike — pahnili ste ga v nič, v nihilizem, človek mora prej ali pozneje nehati biti človek! To je tisti usodepolni korak, ki ga je storil Kant: razdejal je kraljestvo metafizike, — devetnajsti vek, predvsem njegov lastni narod, žanje od njegove filozofije nihilizem — verski, umstveni, nravstveni, socialni nihilizem! Da, spravite s sveta metafizične resnice, in potem poizkusite, ako vam bo mogoče človeštvo ohraniti!

Človeka najplemenitejše opravilo, pa tudi najsvetejša dolžnost je torej, da se dviga iz zemeljske realnosti v metafizični svet idealnosti bistrit si razum, razsvetljevat si duha o žaru nadčutnih idej, ki so odsev večne resnice, da mu je mogoče po njih uravnavati misel in dejanje.

Dandan se vse uči, vse predava, o vsem se piše in razpravlja — le to najplemenitejše opravilo človekovo se zanemarja. Važnejše se zdi preštevati noge mrčesom, določevati trdost rudninam nego premišljevati: biva li Bog, sem li neumrljiv?

Posledice čuti Evropa: javne razmere se majejo, življenje postaja negotovo; čoln se je odtrgal od sidra, zasajenega v neomajljivosti metafizičnih resnic — in mi jadramo v negotovo, kamor nas ženo razbesneli valovi; pred nami zija prepad!

V luči metafizičnih resnic razumevamo, kakšno bi moralo biti naše življenje; ako smo se od svojega vzora oddaljili, nam metafizika posveti, da se spet k njemu vrnemo. Metafizične resnice so svetilnica našim stopinjam po poti do najvišjega ...

I. Pravo, dobro in lepo.

Zapisali smo na glavo pričujoči razpravi naslov: metafizična trojica. Ta trojica se izraža v besedah: **pravo, dobro in lepo**. Zvali smo jo metafizično, ker nas do njenega spoznanja vodi le metafizično razmišljevanje.

Kakor je Bog-stvarnik troedin ali eden v treh osebah, tako nosi tudi stvar, delo njegovih rok, znak nekake troedinosti. Vsaka stvar je na sebi ena in edina, ker kot taka je določena, je le to, kar je, in ne drugo. A vsaka stvar je obenem prava ali resnična, je dobra in je lepa: prava, ker se strinja z mislijo, ki jo je Bog odvekomaj imel o njej in po kateri jo je ustvaril; dobra, ker odgovarja smotru, za katerega jo je Bog ustvaril; in lepa, ker iz nje odsvita modrost božje misli. Metafizični pojmi pravega, dobrega in lepega se krijejo: kar je pravo, je tudi dobro, je tudi lepo.

Kakor je Bog vtisnil svojim stvarem trojni znak pravega, dobrega in lepega, tako je tudi človeka obdaril s trojno zmožnostjo: z razumom, z voljo in z estetičnim čuvstvom. Vsledtega so stvari v trojnem oziru predmet, s katerim se človek bavi: v kolikor so resnične, so predmet njegovega razuma, v kolikor so dobre, predmet njegove volje, a njih lepota živi in plemenit estetično čuvstvo.

Bog je namreč postavil človeku visoko nalog, da njegovo stvarjenje nekako nadaljuje v naravi in na sebi ter tako gradi poslopje svojega izpopolnjenja, ki se ima dvigati do nebes. Cilj človekov je v Bogu. Za to ga je Stvarnik obdaril z razumom, s svobodno voljo in z lepotnim čuvstvom. Razum mu širi obzorje spoznanja in mu sveti v kraljestvo idej; volja ga usposablja, da izvršuje nove tvorbe po vzorcih, ki mu jih kaže razum v idejah; lepotno čuvstvo mu ogreva srce in neti ogenj svetega navdušenja, ko jame volja omahovati v težavnih naporih po dobrem.

Ako naj pa človek božje delo v stvarstvu nadaljuje in izpopolnjuje, je očitno, da more to izvrševati le po onih zakonih, po katerih je Bog sam svet ustvaril, katerih znak najdemo vtisnjeni tvorbam božjih rok. Bog je pa reči ustvaril v nedeljivi trojici pravega, dobrega in lepega; po podobi iste metafizične trojice mora torej tudi človek izgotavljati svoje tvorbe: biti morajo metafizično prave (resnične), dobre in lepe. Metafizično prave so, ako se zlagajo z idejo božjo in z zakoni večne resnice; metafizično dobre, ako se zlagajo s končnimi smotri božjega stvarstva; metafizično lepe pa, ako odseva iz njih modrost božje misli.

Največje važnosti pri tem je, da prav umemo razmerje, ki se nahaja med pravim na eni, pa med dobrim in lepim na drugi strani.

Pravo, dobro in lepo je trojica, ki se ne da nikdar razločiti. Pravo je nujna podlaga in pogoj dobremu in lepemu; nič ne more biti dobro, nič lepo, ako ni pravo, t. j. ako se ne strinja z zakoni resnice. Ako prenesemo to na človeška dejanja: človek nikdar ne dela dobrot, niti lepo, ako se dejanje ne strinja z resnico. Kdor prav ne misli, tudi dobro — namreč objektivno dobro — ne dela, niti ne more biti njegovo dejanje lepo. Nrvastveno dobro življenje je mogoče le na podlagi pravega spoznanja; svetost je plod resnice.¹ Zmota pa vede v nenrvastvenost; greh je njen naravni sad. Pravtako je lepo le ono dejanje, ki je dobro, ker le iz njega odseva božja misel; greh nasprotuje božji misli, je nje negacija v dejanju, zatorej nelep. To metafizično resnico izražamo nevedoma, kar je dobro, nazivajoč lepo, a kar je slabo, nazivajoč grdo. Svoj najvišji konkretni izraz pa dobiva ta resnica v nadnaravnem poveličanju božjih svetnikov, v katerih se nravstveni dobroti pridruži žar nadnaravne lepote.

Te resnice so prevelike važnosti; iz njih se izvajajo temeljna vodila za človeško življenje.

II. Pravo. Iskanje pravega ali resnice — naša prva dolžnost. Skepticizem v šoli. Misel in življenje.

Ako je pravo nujen pogoj in podlaga dobremu in lepemu, je naša dolžnost, da v prvi vrsti skrbimo za pravost teoretičnega naziranja in za čistost principov. Človeka,

¹ To je metafizični pomen Kristusovih besed: »Posveti jih v resnici svoji.« — Jan. 17, 17.

razum nega bitja, najdostojnejše opravilo je spoznavanje resnice. K resnici ga nagiblje razumnost; sledeč temu nagibu si je človek ustvaril vede. Med vedami zavzema najvišje mesto filozofija, v filozofiji sami pa kraljuje metafizika. Komur niso gotove in jasne metafizične resnice, mu je nejasno, negotovo tudi vse drugo spoznanje; in ker se življenje ravna po spoznanju, tak ne bo tudi vedel, kako živeti. Drugače bodem mislil in živel, ako vem, da biva oseben, nadsveten Bog, in drugače, ako sem se prepričal, da Boga ni; drugače si uravna življenje, drugačno vzgojo terja za svoje otroke tisti, ki smatra dušo za neumrljivo in veruje v prihodno življenje, a drugače spet materialist; kdor ima svobodno voljo, kdor veruje, da je njegovo telo živo svetišče Sv. Duha, bo drugače mislil o čistosti in nečistosti, nego oni, ki tají svobodno voljo in človeka nima za nič višjega kot za popolneje razvito žival. Metafizične resnice določujejo človeško misel in dejanje, zasegajo vsega človeka, vse njegovo življenje.

Ko bi tudi naša javna šola sicer nič slabega ne imela, ko bi tudi odkazovala verskemu pouku trikrat več ur — mi bi vendar morali zahtevati njen radikalno preosnovo. Zakaj? Naša šola se klanja načelu Kantovega skepticizma, ne veruje v objektivnost metafizičnih stavkov; zato reje ne more mladine niti privesti do izvestnega teoretičnega spoznanja, niti ji podati g o t o v i h vodil za praktično življenje. Pomanjkanja prave filozofične izobrazbe ne more pri omikancih niti vera nadomestiti; zakaj vera sama se naslanja na filozofično dokazane resnice. Res sicer, da se pri verstvu v naših šolah verske resnice dogmatično utrjujejo in dokazujejo; a kaj vse to pomaga, ako se mladina pri filozofiji glede najvažnejših vprašanj pušča na cedilu! Ko smo sedeli na gimnaziji, nismo slišali niti pol dokaza za duhovnost in neumrljivost duše razen verske ure; pač pa nam je uradni filozof, kantovec Lindner, o tem vprašanju tako skeptično pisal, da nam je moralo preiti še tisto malo »dogmatične volje«, ki smo jo prinesli od verskega pouka. Naj se ne oporeka: saj tudi verstveni učitelj dogme, kar se da, umstveno utrjuje. Res. Pa da bi tudi veroučitelj neumrljivost duše še tako evidentno dokazal, vendar — semper aliquid haeret, če ne drugo — on nosi kolar, kar pomeni v jeziku, ki ga govorji racionalizem na naših šolah: duhovnik govorji v interesu svoje »kaste«! Filozofijo, ki jo slišijo dijaki iz duhovniških ust, le preradi identificirajo z vero — a verovati se pravi

nič znati! Te besede, ki se prerade v šali izgovarjajo, imajo resen pomen. Verski učitelj je dijakom le verski učitelj; znanja pričakujejo od lajika. Ako jim lajikova filozofija ne prežene dvoma o Bogu, o duši itd. — bodo vedno omahovali, a vselej rajši se nagibali k materializmu. Kjer se pa maje naravno spoznanje, se mora omajati tudi vera, ki je kot nadnaravno znanje zgrajena na temelj naravnega. Filozofijski skepticizem torej, ki se mu klanja naša šola, prvič izpodkopava tla veri in verskemu življenju, drugič pa, kakor smo že zgoraj omenili, izpodnaša tla tudi naravnemu spoznanju in tira duhove v nihilizem misli in življenja. Zato reje se nam ne zdi nič manj potrebno, da spoznavamo načela prave filozofije kot da verujemo, kar nas sv. Cerkev uči; nevera nas nareja sicer večno nesrečne, kriva filozofija pa časno in večno.

Sploh se dandanes filozofična izobrazba prenizko ceni, ker se ne premisli, kolike neizmerne važnosti je načelo in teorija za življenje. Naj se tako ali drugače misli o vprašanjih, ki morajo zanimati vsakega človeka, za to se malo ali nič ne menimo, češ, vtem se mora vsakomur pustiti — prosta misel. Pa da bi današnji omikani svet, ki se izobražuje v državni šoli, vsaj imel kako misel! Misel ima, kdor misli, a k mišljenju, k s a m o s t o j n e m u mišljenju žalibog naša šola ne zna privajati dijakov. Dandanes najlepšo polovico svojega življenja presanjam! Naša šola preveč zaklada spomin z razno snovjo; s pretiranim gojenjem leposlovne literature dovaža domislijiji toliko podob, da pod leposlovno tvarino obnemore miselna moč razumova. Do poznih moških let živimo v samih zračnih podobah — nimamo misli! Pa — misel je prosta! Bodи prosta! Kdo pa temu oporeka? Vemo pač, da misli ne more niti orožnik vkleniti, niti državni pravnik zapleniti. A kljubtemu bi vendar morali preudariti, da je za življenje, za zasebni in javni blagor prevelike važnosti, k a k e misli imamo; zakaj iz misli se porajajo dejanja, iz misli izvirajo hudodelstva, revolucije. Ako si je tedaj država osvojila šolo, bi morala tudi skrbeti, da se mladina ne le navaja k mišljenju sploh, ampak posebej še k pravemu mišljenju, in po tem k pravim mislim, da se utrdi v pravih načelih, t. j. v načelih, ki, uporabljena na življenje, obrajajo sad dobrih del v korist države in družbe. V to bi se morala obračati v prvi vrsti skrb javne vzgoje, vse drugo je manjše važnosti. A prav to je, kar se zanemarja. Kako skrbno čuva Cerkev za čistost verskih resnic; niti pičice ne

odneha, kadar gre za načelo versko razdetih resnic. Zakaj? Zato ker je versko načelo podlaga krščanskega življenja; ako se motimo glede prvega, izgubi tla tudi poslednje ter zabrede na kriva pota. Isto važnost ima za človeško življenje tudi naravno spoznanje ali filozofija. Država bi ne smela nikdar dopustiti, da se v njenih šolah predava en sam teoretični nauk, ki rodi sad slabega dejanja, ako ga uporabimo za življenje.

III. Dobro. Nevednost in strast. Neodvisna politika. Politika uspeha in koristi.

Drugo mesto v metafizični trojici zavzema dobro. Kakor je pravo predmet razuma, tako je dobro predmet volje. Dobre je od pravega neločljivo: le vtoliko je kaj dobro, v kolikor se zlaga s pravim. Preden volja voli, mora vselej vprašati razum za svet. Po tem je Stvarnik uravnal tudi razmerje med razumom in voljo. Voljo je navezel na razum. Volja ne more ničesar poželeti, ako ji ni razum nekako pokazal njenega predmeta. Pred voljo sveti razum in ona se vanj ozira kot v svojega voditelja.

Da more volja dobro voliti, se mora ravnati po zakonih pravega, ki se ji javljajo po razumu. Je pa dvoje zaprek, ki voljo odvračata od pravega: nevednost ali zmota, pa strast.

Nevednost zadeva neposredno razum, posredno voljo. Nevednost je za voljo, kar je tema za potnika; volji jemlje luč, da ne vidi, ali se kaj zlaga s pravim ali ne; v nevednosti volja slepo voli; ker je pa človeška narava popačena in se vedno bolj nagniblje k slabemu, se tudi slepa volja čedalje globlje pogreza v greh. V zmoti in krivi veri ima nenravstvenost plodovita tla.

Druga zapreka je strast. Ta zadeva neposredno voljo samo, ki jo vleče od dobrega k slabemu. Volja, ki ji gospoduje strast, vidi pravo in ve, kako bi morala delati, a strast jo premami, da se nagne na nasprotno stran. Video meliora proboque — deteriora sequor: tako mora v svojo sramoto izpovedati strastnež.

Nič ne škoduje bolj nravstvenosti kot nevednost in strast. To velja posebno za politiko.

Nevednost zavaža politiko na pogubna poto. Kdor hoče v politiki delovati dobro, v korist človeštva, mora predvsem poznati zgodovino, in sicer ne površno, ampak temeljito; seznaniti se mora z zakoni, po katerih se razvija napredok narodov, z idejami, ka-

tere preoblikujejo vekom lice. Pa politik mora biti tudi filozofično izomikan. Naj se nam ne smejojo raditega mogočni kričači-politiki in uredniki! Govoreč o filozofični izomiki jemljemo besedo v pravem pomenu. Kdor ni filozofično, načelno izobražen, je slepec, ki se da voditi tujim silam, ne da bi se tega zavedal, slepec, ki ne zna ceniti, koliko moč ima logika v človeških dejanjih. Ideje, ki obličijo zgodovino, segajo globlje nego petošolska modrost naših urednikov — ponesrečenih študentov! Gorje narodu, kjer dobijo taki ljudje v roke vajeti javne politike!

Še več škodi javni blaginji politična strast. Od strasti prevzet politik je zmožen javno blaginjo žrtvovati lastnim koristim. Strast je nesposobna, da bi mirno in trezno preudarjala: kaj je dolžnost moža, ki javno deluje? je li to dejanje pravo in dobro ali ne? kako se to ujema z nravstvenimi zakoni? Strast ne da človeku premisliti, ampak ga vleče za seboj z vso silo. Kdor je lakomen, se da podkupiti ter glasuje proti vesti in proti koristi onih, katere zastopa, piše in govori, kakor se mu plača. Kdor je slavohlepen, mu je sveto vsako orožje, bodi še tako strupeno, vsako sredstvo, bodi še toliko nennravstveno, da le ž njim uniči političnega nasprotnika. Koliko zmešnjave je pri nas povzročila politična strast, koliko zaslужnih mož izpostavila javnemu zaničevanju, koliko jih uničila!

Politika zahteva dandanes zase nekako izjemno stanje: biti hoče neodvisna od Boga, od vere, od nravstvenih zakonov, in seveda neodvisna tudi od Cerkve, od papeža in škofov! In da bi se ta zahteva navidezno opravičila, da bi nje voditelji bili nedotakljivi, jo obdajajo z bleskom narodnostne ideje, same sebe pa oklicujejo za prvoboritelje te ideje, za izvrševalce narodove volje! Kar se v imenu narodnostne ideje ali narodove volje počne, je vse sveto, plemenito, tudi ko bi se rušili najsvetejši božji in človeški zakoni! Tudi to je strast! Narod nima nikakih absolutnih pravic, nego le one, ki mu jih je podelil Bog, ki mu je narod pravtako podložen kakor njegovi posamezni udje. Tudi narodova »volja« je pravtako podvržena božji volji kakor volja posameznikov, pripadajočih narodu. Bodi narod še tako številjen, še tako mogočen in napreden — Bog ga je ustvaril, in nikdar mu ni dovoljeno ravnati proti zakonom, ki jih je Bog dal vsemu človeštvu brez razlike narodnosti. Taki zakoni, taka prava, ki jih je politika devetnajstega veka tolkokrat žalila, so: lastnin-

sko pravo, zgodovinsko pravo, svoboda vesti, družinsko pravo itd. Politika, ki ji je narodna volja nad božjo, je slaba, ker neprava; ona dejansko oporeka resnici: Bog je gospod narodov — Blagor narodu, čigar Gospod je Bog njegov! (Ps. 32, 12).

Sem spada tudi poglavje o politiki uspeha, t. j. o politiki, ki se ne da brzdati od božjih zakonov, ampak se ravna vedno po tem, kar ji donaša večjih koristi. Taka politika greši proti pravemu, zatorej ni dobra, četudi je navidez in za hip koristna; zakaj dejanje, ki nasprotuje volji božji, izražajoči se v nравstvenih zakonih, ne more obroditи trajne koristi. Ta politika se poslužuje raznih nenравstvenih sredstev; najnavadnejša so laž, zvijača in sila. Politika uspeha je posvetila v 19. veku materialistično načelo o pravu dovršenega dejstva.

To so izrodki politike, ki se je izneverila načelu pravega in dobrega. Politika se povrni k pokorščini naravnega in krščanskega prava, k načelom, katera čista in cela učijo papež in škofje, in v soglasju ž njimi — duhovniki! To in nič več ne pomenja naše vmešavanje v politiko. Mi ne iščemo vodstva v politiki sebi, ampak pravim načelom; kakor brž bode poslednje zagotovljeno — prepustimo vam veselega srca politične liste, politična društva, politična zastopstva!

IV. Lepo. Umotvor brez misli. Umotvor brez prave misli. Golost realnega življenja v umetnosti. Grdo v umetnosti. Neodvisna umetnost.

V metafizični trojici na tretjem mestu se nahaja lepo. Kakor dobro, tako je tudi lepo neločljivo od pravega; zakaj lepo je pravzaprav odsvit božje misli ali ideje v stvari; misel je pa izraz pravega ali resnice. Tako je določil lepoto že stari filozof Platon: pulchrum est splendor veri.

Lepoto misli nam čutno upodablja umetnost. Po dvoji oblikih, v kateri se nahaja in razvija čutni svet, namreč po času in prostoru, se tudi lepa umetnost deli na dvojno: slovno in obrazno. Prve vrste umetnost se dandanes najbolj goji v takozvanem leposlovju, t. j. v slovstvu, ki si je postavilo nalogu lepoto idej kazati v besedi človeški, bodisi v vezani ali nevezani.

Mikalo bi nas o leposlovju nadaleč in široko razpravljati. Pa omejiti se hočemo na nekatere načelna vprašanja.

Lepo je odsvit pravega ali resnice: splendor veri. Ako ima lepa umetnost nalogu izražati lepoto v čutni oblikih, se ne sme nikdar oddaljiti od pravega, nikdar zatajiti resnice.

Prvič tedaj zahtevamo od lepega umotvora, da sploh izražaj katero misel ali idejo. Rekli smo namreč, da je lepo odsvit resnice, resnica pa se nam ne razodeva nego po misli; brez misli torej ni resnice, niti nje odsvita, torej ne lepega. Misel je pa vedno cela, enotna. Pesmi, novele, romani torej, ki ne izražajo enotne misli, niso umetniški umotvori. Lepi tudi niso tisti leposlovni izdelki, v katerih se logika glavnega junaka končuje z blaznostjo ali z absolutnim dvonom, ker ti momenti razdevajo misel, onemogočajoč sploh spoznanje resnice. Take umotvore izdeluje pa moderni realizem.

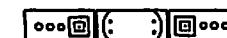
Nadalje se zahteva od umotvora, da izraža pravo misel, to je takšno, ki se strinja z objektivno resnico. Laž ali lažniva misel ne more biti predmet lepe umetnosti, ker laž nasprotuje resnici, je nje negacija, in torej iz nje ne more odsevati resnica, v čemer obstoji lepota. Misel, da vlada svet usoda, da Bog ne usliši molitve pravičnega, misel, da človek ne more biti gospodar strastem, blasfemna misel, da Bog ni prav storil, ko je ustvaril človeka — vse take in enake misli so lažnive, ker se ne zlagajo z resnico, in se torej ne smejo same na sebi upodabljati v lepi umetnosti. Resnica, o kateri govorimo, nam je resnica v metafizičnem pomenu, resnica, ki ima svoj izraz v božji misli. Od resnice v tem pomenu moramo dobro ločiti resnico ali bolje resničnost (Wirklichkeit) realnega življenja, življenja, kakor se dejansko vrši. Vpraša se namreč, ali more biti to poslednje, golo, kakor je, predmet lepe umetnosti. Moderni realizem misli da. Mi pa oporekamo. Realno življenje namreč ni tako, kakršno bi moralno biti, t. j. ne zлага se v marsičem z božjo mislio, ni torej povsem pravo. Ako pa ni pravo, tudi lepo ni. Ker pa umetnost mora predstavljati lepoto, tedaj gola realnost človeškega življenja ne more biti predmet lepe umetnosti. Če naj bi obveljalo načelo realistov, bi morali zavreči temeljno zahtevo, ki se je vedno stavila na lepo umetnost: da nam upodablja vzore. Umetniški vzor je tvorba človeške domišljije, kjer se v konkretni podobi predočuje realnost v svoji popolnosti, t. j. taka, da v vsem odgovarja božji ideji; take realnosti pa ne nahajamo v navadnem življenju. Kdor riše golo življenje, nam ne podaje vzorov. Tudi

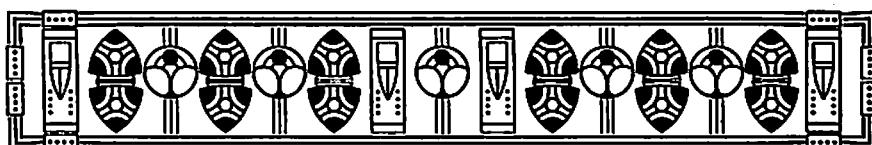
ne velja ugovor: umetnik, ki riše golo realnost, ki predstavlja greh, ima blag namen, kaže namreč njegovo grdost ter odvrača ljudi od slabega! Toda namen ne izpreminja bistva stvari. Umetvor, ki ne izraža ideje v prvotni čistoti, ki ne predočuje vzora, ni umetniški — bodi namen umetnikov še tako blag. Nagnito, črвivo jabolko ne izraža ideje jabolka v nje čistoti, zato je ni lepo. Nariši v romanu še tako klasično človeško strast in greh, stem nisi še nič lepega naslikal, ker strast in greh nista nikdar lepa; tvoj roman ni lep. Umetnost mora v resnici, pozitivno izražati lepo, t. j. predstavljati nam mora nekaj, kar je na sebi lepo, popolno; ker namen umetnosti je dajati užitka estetičnemu čuvstvu ter ga s tem blažiti, kakor je namen znanosti dajati užitka razumu. Razum je ustvarjen za uživanje resnice, estetično čuvstvo pa za uživanje lepote. Kdor tedaj upodablja grdost greha in strasti, njega umetvor ne dosega namena, ki ga ima lepa umetnost, zato je ni pravi, kakor znanost ni prava, če razumu podaje laž namesto resnice. Kar je grdo, ostane vedno grdo, in ni lepo, tudi ako mu daš umetniško obliko. Stem pa hočemo učiti, kakor da bi strast in greh ne imela nobenega mesta v lepi umetnosti; imata ga, a to mesto sme biti le drugo mesto, podrejeno in odvisno, v kolikor se namreč slika grdost le radi lepote, da se tako vsled kontrasta, ki je med obema, tem sijajnejše javi lepotu, po znanem reku: opposita juxta se posita clarescunt. Grdost sama, gola grdost, pa ne sme nikdar biti predmet leposlovnega umetvora. Kdor tega ne ve, nima pravega pojma o lepi umetnosti.

Leposlovje, kakor sploh lepa umetnost, se dandanes postavlja na stališče absolutne neodvisnosti od Boga in bodisi naravno ali nadnaravno razodelih resnic. Za pesnika, leposlovca naj ni nikakih mej! Njima bodi vse dovoljeno. Kar bi bilo v prozi bogokletstvo, laž, herezija — je v vezani besedi pravo, lepo; ali vsaj nihče se ne predrzni imenovati je, kar je: bogokletstvo, laž, herezija! Naše leposlovje posnema brezbožno politiko. To je kriva pot! Leposlovje neha biti leposlovje, kakor brž je zatajilo prave ideje, izneverilo se resnici. Pulchrum splendor veri! Ako hočemo rešiti leposlovju njegov bistveni znak, ako ga hočemo oteti propada, ga podvrzimo spet resnici, bodisi nadnaravni resnici, ki jo doumevamo po veri, bodisi naravni, ki jo pojmujejo z razumom. Ne mislimo pa nikakor in nikar, da je lepa pesem, lep roman ali

novela, da je lepa slika, kjer se poveličuje strast, greh, prešeštvo, obup, samomor, upor proti postavni oblasti, ali kjer se smeši čednost, kjer se umetnik roga Bogu. Pulchrum splendor veri. Kar ni pravo, kar ne odgovarja ideji resnice, ni in na veke ne bo lepo!

Kako majhen, ničev je človek, ako se ne klanja resnici! Zakaj resnica je Bog. Politiki in umetniki niso bogovi — ljudje so! Ko nam je torej soditi njih dejanja, vprašajmo predvsem, ali se zlagajo z zakoni večne resnice. Tudi nje pozivajmo pred sodni stol tiste resnice, pred katero morajo na odgovor vsi ljudje! Ako pred njo ne vzdrže, niso prijatelji ljudstva, niso svečeniki lepote — krivi preroki so!

Idealizem.

Iar nam je vzvišenega upodobila bujna domišljija pesnikova, kar je izumel filozof, visoko misel, o katere originalnosti strmi učeni svet, kar spada v abstraktno obzorje transcendentnega umovanja, vse to imenujemo idejo. A pravtako tudi zemljjan nižjega obzorja rad rabi to besedo. Tako imenuje mechanik pojem, ki si ga je ustvaril o kolesih in vrtalih svojih strojev, tako čevljar misel o novem kopitu. O idejah govori pololikanec, ki nima drugega vira učenosti kakor svoj tednik. Celo oderuh, ki je po dolgem trudu iztuhtal posebno zvit način, kako odreti siromaka, vzklikne: lepa ideja!

In idealist! Kdo li, ki je količkaj omikan, se ne ponaša s tem imenom?

Idealizem znači in obsega že v vsakdanjem govoru vse duševne težnje, po katerih se človek bistveno loči od živali. Izraža nam živo nasprotje, popolno zanikanje tistega materializma, ki človeka poživini, ki duhu in volji odvzame ves vzlet, ki mu stavi v jed in pijačo zadnji smoter. Idealizem vse oblaži, vse poveliča.

Koga bi tedaj, ako ima le količkaj ljubezni do domovine, nadvse ne veselilo, da tudi pri nas Slovencih tako mogočno odmeva klic po idealizmu!

Prvi med nami je ob struno idealizma udaril Stritar v svojem Zvonu. Ta pesem je našla v srcih Slovencev ugoden odmev, kmalu je prišel idealizem v splošno veljavo.

Ako je pa že sama prikazen, že ime idealizma tako divno in mično, da se zanj vse vnema, ni li vredno, da si to prikazen nekoliko bliže ogledamo, to je, ne le kakor se odzunaj kaže, ampak tudi in predvsem, kakršna je odznotraj. To pa tembolj, ker predobro vemo, da se današnji svet navadno ogleduje ob zunanjem licu, ne meneč se, kaj je notri. Saj mora enoteristo ime le prevečkrat kriti največja nasprotja!

Krščanski idealizem.

Nihče ne more tajiti, da je krščanstvo važen zgodovinski dogodek. In kolik dogodek! Nič manj čudovit v svojem početku kakor v učinkih in posledicah. Da je krščanstvo človeško družbo prerojilo, da je ustvarilo nov vek, da še sedaj vkljub tolikim oviram raste ter že celo zemljo objema, je očitno. A to krščanstvo je seglo globoko tudi v duševno življenje ter bistveno preoblikovalo vso višjo omiko človeštva.

Ako se idealizem kakor rdeča nit vleče skoz vso zgodovino človeškega umovanja, se zdi kar nemogoče, da bi ostal nedotaknjen od krščanstva. Ponuja se nam torej vprašanje: kaj pa krščanstvo? Ali gre njemu beseda tudi o idealizmu?

Tudi o idealizmu je izpregovorilo krščanstvo veliko besedo; in jo še govori.

I. Idealizem po izvirnem grehu.

Razodetje nas uči, da človek in narava po sedanjem stanju ne bivata v prvotni celotnosti in nepopačenosti, kakor ju je bil Bog ustvaril. To resnico sluti že sam zdravi razum, čigar sodba se javlja v žrtvah in verskih običajih vseh narodov, kakor tudi v rekih najrazumnejših mož vseh časov. Sveti pismo pa prispevuje to izprijenje učinku izvirnega greha. Človek in ž njim vsa narava je od Boga prokleta; odtedaj je vsem stvarem zadana rana, vse boleha, čakajoč odrešenja.

Ni torej vse tako, kakor je bilo izpočetka in kakor bi še moralo biti. Ali, da govorimo kot idealisti: stvarjenje se ne prilikuje več popolnoma idejam Stvarnikovim; iz stvari ne odsevajo več božje ideje v tisti čistosti in tistem svitu kakor pred grehom.

Toda še drug važen moment moramo tu omeniti. Po izvirnem grehu je tudi razum otemnel in ž njim so opešale vse druge duševne zmožnosti. Med razumom in nižjo čutnostjo se je vnešel razpor, čutnost se je jela upirati umu ter ga vleči z vzvišenega sedeža spoznanja v temno gmotnost; v jeklene spone čutnosti se najde na svet rojeni človek vklenjenega in le s težavo jih razdrobi in se odtegne vplivanju nižjega, živalskega nasilnika. Vemo pa, da je razum duševno oko, s katerim edinim more človek

spoznati ideje. In tako je po izvirnem grehu, ko bi tudi bilo stvarjenje nepopačeno, idealno spoznavanje in hrepenerje vedno težavno. Potem takem se nam pa pokaže idealizem po grehu v nekoliko drugačni luči. Znači najprej hrepenerje človeka, padega z naravo in ponižanega po spoznanju one prvotne dovršenosti pred grehom, ko so se stvari popolnoma ujemale z večnimi idejami, po katerih jih je Bog ustvaril. Po grehu je tedaj idealno hrepenerje nekako zopetno zdanje tistega veličastnega poslopja, ki je bilo po grehu rušeno. Potem pa spravlja idealizem po grehu človeka radi prevladujoče čutnosti in slabega nagnenja v nasprotje z nižjim svetom. Toda čim težje je vsledtega idealno hrepenerje, tem bolj krepostno je, tem blažje, tem bolj vredno našega občudovanja.

Zgodovina nam izpričuje dovolj, da je bilo človeštvo po grehu prešibko oprostiti se nadvladujoče čutnosti ter se dvigniti ob lastni moči do višine prvotne idealnosti. Ne, ravno nasprotno: padalo je niže in niže ter se pogrezalo vedno globlje v čutnost, megla nevednosti na duševnem obzorju je prihajala od dne do dne gostejša, v isti meri pa je temeljo tudi prvotno spoznanje o Bogu in resnici; le tupatam se je prikazala še kaka zvezdica, ki je pogonstvu od časa do časa budila vest. Obenem je pa s spoznanjem resnice umiral narodom tudi nравstveni čut; najsvetjeji zakoni prava in nравi, katere je narava vtihsnila globoko v srce, so se prezirali, pozabljali, strasti in hudobije so dobivale oltarje in častivce.

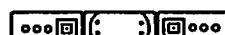
Duhomorni dvom in nравstvena razuzdanost je razjedala in gubila človeštvo. Idealizma ni bilo! En sam pogled na Grško. Sofiste imenuje zgodovina one, ki so za časov Sokratovih na grobu idealizma sramotno smešili resnico, pravo in nрав. Subjektivno mnenje vsakogar jim je bila — resnica, osebna korist — nrawnost, fizična moč — pravo. Ničesar ni, in tudi če je kaj, je razumu nedosežno, in ko bi tudi dosežno bilo, se vendar ne dá nikomur dopovedati — tako je modroval Gorgias. Glej smrt metafiziki, smrt logiki, smrt govoru! Bog je to, kar je koristno v življenju, solnce, mesec, reke, travniki, sadje itd. — je učil Prodigos. Pravično je to, kar ugaja močnejšemu — nauk Trasimahov! Vera, nrawn, veda, umetnost, a s tem državni in socialni red, vse je porušeno, vse uničeno! Za merilo vsemu božjemu in človeškemu je postavljen v domišljeni modrosti zaslepljeni, strasti služeči jaz!

katere so odvekomaj v Bogu o njeni najvišji dovršenosti. Po gledanju večne Ideje bo povzorjeno v dušo telo, s telesom pa vesoljna narava; vse se bo žarilo, vse poveličalo v neskončnem svitu božjega veličastva. Tedaj se bodo popolnoma uresničile besede, da bo Bog vse v vsem (1, Kor. 15, 28). A tedaj bo tudi idealizem dosegel svoje najvišje uresničenje; njegov smoter in njegova naloga je namreč, po grehu od svojega vzora odpadlo, popačeno stvarstvo spet privesti k popolni harmoniji z božjimi idejami.

To kraljestvo popolnega idealizma potemtakem ni prazna sanjarija, ampak ima realno podlago v odrešenju in je z vsem krščanstvom tako bistveno združeno, da se od njega ne da ločiti; zadnja posledica je, venec in dovršitev Kristusovega odrešilnega dela, naravni plod njegove nadnaravne milosti. Milost Odrešenikova posveti in poveliča celega človeka, torej dušo in telo. Vsi tisti, ki so umrli v njej, so po duši v nebesih že poveličani; poveličanje telesa pa pričakujejo, to se bo izvršilo po vstajenju. In da se bo tudi to resnično obistinilo, za to imamo izvestno poroštvo v vstajenju in poveličanju Jezusa Kristusa našega božjega Početnika. Prvina Kristus, uči sv. Pavel, za tem tisti, kateri so Kristusovi (1, Kor. 15, 23). Svojemu sinu je že s telesom sledila v nebo Marija, njegova deviška Mati. Za njo pridejo svetniki in vsi drugi, ki so upajoč v Kristusa pozaspali.

Toda, dasi je kraljestvo ozarjene telesnosti in popolnega idealizma šele bodoče, nam vendar izjemno katerikrat prisijeo njega žarki tudi v to časnost. To se godi v čudežih, pri katerih se pojavlja moč vere nad čutnim svetom. Posebno vidimo to pri izrednih vidnih prikaznih, s katerimi poveličuje Bog svoje svetnike, bodisi v življenu ali pa po smrti. Semkaj spadajo ekstatični vzleti, nadnaravni svit, ki obseva glavo svetnikov, poznanje skrivnih reči itd.; po smrti pa nestrohljivost njihovih trupel, lepo dišeča vonjava, ki izhaja od njih. Toda vse to so nekako le prvi žarki vedno bolj bližajočega se solnca, katere koj zakrije temna, še vedno neprodirna meglja minljivosti in prokletstva, dokler nam ob vstajenju ne napoči dan večnega solnca, osmi dan.

To je naš idealizem — krščanski idealizem!

Liberalizem.

Najhujše nasprotje idealizma je materializem, ki taji duha in vse, kar je duhovnega in idealnega; najhujše nasprotje krščanskega idealizma je pa naturalizem, ki taji včlovečenje božje Besede in vse, kar je nadnaravnega.

Zgodovina katoliške Cerkve je zgodovina neprehavne borbe za pravi idealizem proti raznoterim zmotam. Saj resnica je le ena, a zmota mnogolična. Dandanes se vsa razna verska kakor filozofična protivja vedno bolj spajajo ali, da bolje rečem, družijo v odločilen boj s katoliško resnico. Pri tem spajanju izgubljajo nekatoliške skupine čedalje bolj krščanski značaj, kakor z druge strani tudi čisto naravno umovanje, filozofija, skoraj le v katoliški Cerkvi dobiva obrano in gojo. To ločevanje, oziroma čiščenje se vrši posebno po vplivu naturalizma, ki načelno taji vse, kar je nadnaravnega, kar je krščanskega. Naturalizem, kolikor je obrnjen proti veri, se imenuje racionalizem. Iz naturalizma, uporabljenega na dejansko življenje, se je pa porodil liberalizem.

I. Kaj je pravzaprav »liberalizem«?

Ni je pač besede, kateri bi se podtikali tako različni pomeni, kakor je »liberalen«, »liberalizem«; najbolj čudno je pa, da ne-redkokrat prav tisti, ki imajo največ »liberalizem« v ustih, sami ne vedo, kaj z njo izrekajo.

Vendar je pa, navzlic vsej negotovosti, pomen »liberalizma« dandanes toliko določen, da nam ga ni treba več določevati. Določili so ga pa posebno rimski papeži in za njimi katoliški učenjaki, označivši ga po njega bistvu in po učinkih.

Predvsem se temeljito moti, kdor podtika besedi »liberalen« pomene: darežljiv, dobrotljiv, radodaren itd. Res sicer, da latinski »liberalis« pomenja tudi darežljivega, a to je le izveden pomen; prvotni pomen »liberalis« se izvaja iz »liber«, t. j. prost, neodvisen, pomenja torej nasprotno kar sužen. Liberalen je tedaj tisti, ki ljubi prostost, neodvisnost; in liberalizem je nekako teženje po neodvisnosti. Liberalizem se obrača proti avtoriteti, katera kot taka omejuje neodvisnost.

rali katoličani in nekatoličani nekoliko odjenjati. To posredovalno vlogo bi prevzela — nemška učenost z Döllingerjem na čelu. Velenznameniti so bili v tem oziru govorji o združenju Cerkve, ki jih je imel Döllinger leta 1872., meseca februarja in marca, v Monakovem. Evo tu nekaj njegovih besed, ki označujejo obkratkem bistvo tedanjih teženj: »Ako se držimo teh načel, tedaj smemo pozvati vse člane drugih cerkva: Ker smo krščeni, smo vsi bratje in sestre v Kristusu, vsi udje prave, katoliške Cerkve. Na tem širokem vrtu Gospodovem si podajmo med seboj roke čez ločilni zid raznih veroizpovedan: da, podrimo ta zid, da se v polni ljubezni pritisnemo na prsi. Saj ni drugega, kakor razlika v veri, o kateri se motimo ali mi ali vi. Ko bi se tudi vi motili, vam nočemo tega štetih v greh: ker, ako ste vsled svoje odgoje in razmer, vsled svoje učenosti in omike zvesti ostali svojemu verskemu prepričanju, ni to vaša krivda, vi se daste celo opravičiti. Zedinimo se torej v skupno delovanje, preiskujmo, primerjajmo, iščimo, in našli bomo slednjic dragoceni biser verskega miru in cerkvene složnosti, potem bomo z zedinjenimi močmi iztrebili z Gospodovega vrta, iz Cerkve, plevel, ki ga je v njej obilno pognalo, ter bomo obdelovali ta vrt.«

Tak govor je pač jasen. Ako ga preložimo v katoliški jezik, pomeni tole: ni več ene resnice, ene vere; Kristus ne ostane pri svoji Cerkvi vse dni do konca sveta, kakor je obljudil, Cerkev njegova ni steber in temelj resnice, kakor uči sv. Pavel!

Ne več resnica, ampak ljubezen, kateri bi se vera žrtvovala, naj bi vprihodnje družila narode v vesoljno cerkev, to bi bila cerkev ljubezni in sprave, cerkev Janezova, učenca ljubezni, ne pa Petra, sezidana na skali tiste vere, katero je Peter izpovedal: Ti si Kristus, Sin živega Boga.

Ost vseh teh spravnih teženj je bila torej, kakor jasno, obrnjena proti rimskemu papežu, nezmotnemu hranitelju Kristusove vere.

S pazljivim očesom je Pij IX. zasledoval več let pogubno gibanje katoliškega liberalizma. Slednjič, da bi izpolnil svojo višepastirske dolžnosti, je leta 1864. objavil imenitni Syllabus ter poleg drugih zmot našega veka zavrgel tudi semiracionalizem, posebno pa nauk, da se more in mora rimskega papeža — recimo katoliška Cerkev — spraviti in poravnati z laži-napredkom liberalizma in moderno kulturo.

II. Bistvo katoliškega liberalizma.

Označuje in obsoja ga ime samo. Vendar naj ga natančneje določi in opiše nezmotljiv učenik, Pij IX:

»So, ki izkušajo skleniti zvezo med lučjo in temo in družbo med pravico in krivico po naukah, ki jih imenujejo katoliško-liberalne.« »Katoliški liberalizem izkuša spraviti ... resnico z lažjo.«

Liberalni katoličani »delajo kompromise med resnico in lažjo«, hočejo biti liberalci, a obenem vedno še ostati katoličani, vendar ne celi liberalci, niti celi katoličani: nekako »polniš — poltič«.

Ta liberalizem »sicer s studom zameta najskrajnejše posledice liberalnih zmotnjav, vendar trdovratno drži in goji temeljna njih načela, in, ker si ne upa resnice niti vse sprejeti, niti vse zavreči, se trudi to, kar Cerkev uči, tako razložiti, da se ne protivi njegovemu naziranju.«

Katoliški liberalci »skriti strup liberalnih načel z mlekom pijó, ga obdrže ter branijo, ker se zlobnost v njem ne kaže očitno in, kakor menijo, veri ne škoduje.«

Ker hočejo posredovati med najvišjimi, večnimi nasprotji, zato morajo katoliški liberalci dosledno sovražiti vsako vojsko, oni so:

»prijatelji sprave« — conciliazione amatores;
»oznanjevavci miru« — pacem ubique clamant.

Ko morajo škofje ali rimska Stolica o d l o č n o govoriti, se katoliški liberalci že boje za mir ter obsojajo tako postopanje kot »neprevidno« ali »neumestno«.

Če se upa kak pisatelj le nekoliko odločneje poudarjati katoliško resnico in prava rimske Stolice proti brezverskim narodnim tribunom, glej ga: »ultramontanec, jesuit!«

Tako označuje sv. rimska Stolica katoliški liberalizem. Besede, menim, da so dovolj jasne.

In ta kuga se je razlezla po vsej Evropi ter otrovala teologijo, filozofijo, politiko, javno in zasebno življenje narodov; največ pa je trpela in še trpi od nje Avstrija; tudi v Sloveniji je praznovala zlato dobo, katere še zdaj ni konec.

III. Glavni grehi katoliških liberalcev.

Narisali smo v glavnih potezah bistvo katoliškega liberalizma.

Ko bi tedaj hotel liberalen katoličan — tako jasno opominjan od rimskega papeža, ki ga vendar z nami pripoznava za glavarja Kristusove Cerkve in za učitelja resnice — stvar resno pre-

misiliti, bi morda ne bilo težko, iz navedenih stavkov rimske Stolice sestaviti si izpraševanje vesti.

Pritem bi prišli najprej na vrsto takozvani opustni grehi. In prav ti grehi so, do katerih spoznanja se dandanes tako težko pride; ker ne le da se na prvi pogled ne pokažejo kot pravi grehi, ampak celo kot lepe, predvsem krščanske čednosti, katere, kakor se zdi, izvirajo iz najpopolnejše, najblažje vseh čednosti, iz ljubezni.

Le poglejmo.

Posebne lastnosti, s katerimi se ponašajo liberalni katoličani, so: prizanesljivost, miroljubnost, krotkost, odjenljivost, strpljivost, molčečnost, pomilovanje, zmernost itd.

Ali niso te lastnosti naravne hčerice tiste ljubezni, ki jo opisuje sv. Pavel, da je potrpljiva, dobrotljiva, se ne togoti, vse pokriva, vse prenaša? (1. Kor. 13).

Da še bolje spoznamo ljubeznicost liberalnega katoličana, poglejmo malo, kako se vede v javnem življenju.

Stopimo najprvo v poslaniško zbornico. Nič ga tu bolj ne bôde, kakor da se je zbornica razdvojila v desnico in levico. Koliko neprijetnih ur, koliko dušnih bolečin mu to prizadela! Kaj pa šele, ko kdo sproži kako kočljivo vprašanje: boj se vname, pušice letajo z desne na levo, z leve na desno, smeh, vrišč, krohot, ranjenci se umikajo, padajo. In naš junak? Tam v sredi sedi zmeden, potrt, kakor s kropom polit. Poklanja se na desno, na levo, toda v obličeje pogledati se ne upa nikomur. Pride čas glasovanja. A že je pobral kopita iz zbornice, obšla ga je slabost — iz višjih, le njemu znanih »razlogov« se zdržuje glasovanja!

Spet ga srečava. Urednik je listu, seveda, vsaj kakor on meni — konservativnemu. Sama miloba ga je tudi tukaj; mirno gleda ter ne črhne najmanjše žale besedice, tudi če mu liberalci navalijo kamenja pred same duri, da ne more več iz hiše. Boječ se kaliti ljubi mir ali koga razžaliti, molči rajši o vsem, kar bi moglo kakorkoli spraviti v nasprotje le dva človeka; zatorej najrajši govori o mrtvih, brezčutnih, brezbarvnih rečeh; ako se loti kdaj razpravljalati višja vprašanja, ostane pri zračni teoriji ter se skrbno ogiblje vsake uporabnosti takih vprašanj na sedanjost in življenje.

Politika mu je »nevtralno« polje, češ, Cerkev, vera, Kristus sam in njegovo krščanstvo nimajo v politiki, v javnih zadevah ničesar opraviti. »Bodimo zmerni!« to povsod priporoča. In ker

ne da evangeliju in njegovim nazorom v javnost, se njegova politika odlikuje po breznačelnosti; duhovna lenobnost zadušuje vso delavnost; pomišljavost in zamudnost, ki nikdar ne privedeta do odločnega, samosvestnega delovanja, označujeta njegovo politiko.

Pri snovanju društev in zadrug izvrstno ume spajati najnasprotnejše elemente, postavljajoč povsod smotre, ki ugajajo zastopnikom najskskrajnejših nazorov. Take smotre najrajiši povzema iz slovstva, iz znanstva, iz narodnega gospodarstva in drugih enakih, nasproti veri, kakor se zdi, nevtralnih strok. Sloga, edinost, to je geslo, to je zastava, pod katero se vse zbira, vse brati in poljublja.

Sploh, da ponovimo, kar smo že rekli: katoliški liberalci hoče biti povsod in vselej apostol ljubezni, miru in sprave.

Zdi se, kakor da je šele on po osemnajstih stoletijh prodrl v duh tistih besed, katere je zapisal apostol: Bog je ljubezen. (1. Jan. 4, 16).

Toda žalibog, da ravno tisti apostol med vsemi najodločnejše obsoja vse take oznanjevavce ljubezni in sprave, katoliške liberalce namreč, pišoč črno na belem, da se nam je v Jezusu Kristusu razodela resnica, in da nam je predysem potrebno v to resnico verovati (Jan. 1, 17; 3, 18). In tako se vse čednosti katoliškega liberalizma izpremene v ravno, toliko napak, recimo glavnih grehov, ki ne bodo nikdar odpuščeni.

In kaki grehi so to!

Bog je ljubezen, res. A še prej ko ljubezen, je Bog resnica, in sicer éna, večna, neizpremenljiva; resnica, ki zavzema vsega človeka odznotraj in od zunaj, v zasebnem in v javnem življenju, ki zavzema vse človeško, ki se javlja v slovstvu, v umetnosti, v politiki, v gospodarstvu; resnica, ki naj ne ostane skrita v kakem kotu, ampak ki naj se oznanja svetu, in sicer očitno, »s streh«.

A žalibog, da je ta resnica, kakor njé početnik Jezus Kristus, vedno imela in ima nasprotnikov, ki, ne le da se ji ne podvržejo, ampak jo očitno tajé, ji nasprotujejo, jo pobijajo. A tem nevarnejši so sovražniki resnice, čim bolj znajo svoji laži dati lepo, zapeljivo lice, deroči volkovi v ovčjih kožah. Taki volkovi so dandanes liberalci.

Dolžnost njih napade na resnico odbijati in jih zavračati imajo predvsem duhovni v cerkvi, na prižnici. In zunaj cerkve? Morda nobeden? Tako da bi v zbornici, v politiki, v slovstvu, v javnem življenju resnica ne imela nikogar, ki bi jo branil? da

bi ji smel tu vsak v obličeje pljuvati? in sicer tudi dandanes, ko konstitucionalni parlamentarizem sega z bogoskrunsko roko po konkordatih, po svetem zakonu, po vzgoji katoliških otrok; ko javna gledališča smešijo svete skrivnosti; ko slovstvo izpodkopuje na tisoč raznih načinov vero in okužuje narodom nрав? dandanes, pravim, ko ljudstvo na tiskano besedo časnikov in knjig kar prisega, ko se brezpogojno klanja javnemu mnenju, ko mladina slovstvene proizvode kar požira...?

Kljub vsemu temu bi bilo treba zunaj cerkve — molčati, kakor učite vi, katoličani v liberalni suknnji?

Kdo pa ima dolžnost, katoliško resnico zunaj cerkve braniti? Kdo drug, ako ne katoličan sam? Katoličan — poslanec, katoličan — pisatelj, katoličan — politik, katoličan — urednik!

Odgovorite, o molčeči, o potrpljivi, o spravljeni katoliški liberalci!

Kaj pomaga pridigati mir, sloga, edinost v imenu narodnosti, ko nam pa narod pred očmi versko, nraovstveno in gmočno hira in gineva? Kdo bo enkrat pred sodnim stolom odgovarjal za tisoče nedolžnih duš, ki jih je zadavil sovražnik, medtem ko ste vi molčali in mirno spali?

Zdaj pa reci kdo, da zgoraj navedene čednosti naših katoliških liberalcev niso resnično grehi, veliki grehi?

A da bi vsaj ljubezni resnično služili, ki jo toliko priporočajo. Toda izmed vseh drugih čednosti žalijo najhuje ravno ljubezen, ker stem, da prizanašajo nasprotnikom, izdajajo lastne ljudi večni pogubi, zanemarjajoč dolžnost, o kateri pravi sv. Frančišek Salezij: »Krščanske ljubezni delo je na pomoč klicati, ako se nahaja volk med čredo, bodisi kjerkoli.«

A ne da bi katoliški liberalci ostali pri samem molčanju; oni hočejo tudi govoriti. Težnje katoliškega liberalizma so se v našem veku pojavile ne le negativno, v miroviti prizanesljivosti, ampak tudi pozitivno. Naravno: pri samem molčanju in negaciji se ne more dolgo ostati, človeški duh zahteva vedno nekaj pozitivnega, in tej naravnih potrebi je moral zadostiti tudi katoliški liberalizem, ako se je hotel vzdržati in nazunaj opravičiti. Zato je ustvaril cele filozofično-verske sisteme, zlasti semiracionalizem in ontologizem.

Resnica se nam je razodela v krščanstvu; to pa je po svojem bistvu pozitivna, nadnaravna vera. Kot tako sloni krščanstvo nepo-

sredno na principu božje avktoritete ter zahteva od človeka, da se mu brezpogojno podvrže; ta pokorčina se pa od človekove strani dejstvuje po veri. Vera je bila in je prvi, temeljni zakon pravega krščanstva.

Krščanski veri bistveno nasprotuje racionalizem, ki nasproti božji avtoriteti poudarja edino človeški razum, ne hoteč priznati drugih resnic nego le tiste, ki se izvajajo iz razuma in se dajo čisto umstveno utemeljiti.

Semiracionalizem pa hoče, kakor beseda sama pojasnjuje, ostati nekako v sredi med krščanstvom in racionalizmom, namejajoč dati vsakemu svoje, rešiti obo.

Poglejmo. Semiracionalizem sicer priznava pozitivnost in — vsaj z besedo — nadnaravnost krščanstva, ne taji božjega početka katoliške Cerkve; tudi ne taji samo na sebi vere in njenih skrivnosti. Zaraditega poudarja odločno svoj krščanski značaj. Toda, ako si njegove nauke natančneje ogledamo, kmalu vidimo, da se vse krščanstvo skadi in pravzaprav nič ne ostane. Vse skrivnosti so semiracionalistom le relativno take, vera sama tudi le relativno in začasno potrebna. Kakor namreč trdijo, ni Jezus Kristus ničesar učil, kar ni vsaj v jedru obseženo v človeškem razumu; on je le hotel po grehu oslabelemu razumu na pomoč priti, razovedevši mu pozitivno, cesar ni mogel več sam ob sebi doseči. Toda ako razum razodete resnice premotruje, se utegne počasi zgoditi, da bo vse razumel in si jih razložil iz lastnih principov; to velja celo za najvišje skrivnosti naše vere. Z napredajočim razvijanjem človeškega razuma prehaja potem takem vera v znanost; in pride čas, ko se slednjič umstveno dokažejo in razumejo vse skrivnosti; tedaj pa preneha vera in na mesto njeno stopi vednost. In res, semiracionalistični teozofi na Nemškem so se že ponašali, da so prišli do dna skrivnosti najsvetnejše Trojice in drugim verskim dogmam.

Iz tega je razvidno, da je prešel semiracionalizem z verskega stališča na čisto naravno; krščanstvo izgubi tako ves skrivnostni značaj, vso nadnaravnost. Na mesto božje avktoritete v katoliški Cerkvi stopi razum s svojo znanostjo: kaj in kako o vsakem času verovati, to določuj znanost.

Semiracionalizem vodi dosledno v racionalizem. Res sicer, da so semiracionalisti odločno poudarjali svoje krščanstvo, da, smatrati se hočejo pod imenom starih katoličanov za edino pravo

katoliško Cerkev; toda ko jih je Rim od sebe pahnil, se družijo z janzenisti in protestanti, češ, tukaj si bodo rešili cerkven, pravoveren značaj. Toda da je to nemogoče, bi jih pač morala poučiti zgodovina protestantizma samega, ki se je naravno razvil v racionalizem; k temu vodi neizogibno odpad od božje avtoritete v katoliški Cerkvi, k temu privede tudi nje.

Pač pa so sorodnost semiracionalizma z racionalizmom in liberalizmom takoj izpočetka izprevideli sovražniki katoliške Cerkve na Nemškem; ti so protirimsko gibanje nemških učenjakov semiracionalistov z Döllingerjem na čelu nad vse odobravali in pospeševali na vse mogoče načine.

Tako je semiracionalizem najsijajneje pokazal nezmisel katoliško-liberalnega Proteja.

Enako spojitev večno nezdružnih nasprotij je nameraval Rosminijev ontologizem, isto tako priljubljen in pospeševan od liberalcev v Italiji, kakor semiracionalizem v Nemčiji.

Bistvo ter končno teženje racionalizma meri na to, da odtegne človeški razum božji avtoriteti, ki se na zemlji javlja po nezmotni besedi katoliške Cerkve, naj se že to doseže po katerikoli poti. Rosmini, četudi, kakor se zdi, ne s slabim namenom, je res krenil na drugo, od Nemcev različno pot. Trdil je, da človek že v naravnem stanju gleda s svojim razumom neskončno bitje božje ter si iz tega določuje svoje pojme in ideje. Tako je zamenjal naravno stanje in spoznanje z nadnaravnim; kakor nas namreč vera uči, bomo šele po nadnaravni milosti Kristusovi v nebesih dospeli do neposrednega gledanja božjega bistva, ki bo samo na sebi predmet in princip vsega našega spoznanja.

Ako pa že zdaj neposredno gledamo Boga in iz njega vse spoznavamo, čemu nam je katoliška Cerkev? Ni li nje naloga, privesiti nas ter zediniti z Bogom, že sama na sebi rešena? Ali ni torej Cerkev sama nepotrebna? Seveda si teh vprašanj verni Rosmini najbrže nikdar ni stavil, kakor tudi ni iz svojega sistema izvedel posledic, katerih bi se bil sam najbolj prestrašil — pač pa so jih izvedli liberalci ter zvabili z rosminianizmom na svojostran kratkovidne katoličane ali jih vsaj naredili svojim nameram neškodljive.

Za te kratkovidneže, namreč liberalne katoličane, je bil Rosmini pravi Mesija, poslan iz samih nebes; krščansko zveneče

puhlice, govorjenje o Besedi, o zakramentih, in ako že ne drugo vsaj versko življenje in osebne čednosti Rosminijeve: vse to je dajalo občutljivi vesti katoliških liberalcev dovolj poroštva za krščanski značaj Rosminijeve filozofije, medtem ko so obenem tudi njih liberalcem prijazne težnje v Rosminiju našle filozofično utemeljitev in opravičbo.

Edini seveda, ki so se stem okoristili, so bili pravi, skrajni liberalci, nasprotniki krščanstva in papeštva. Ti namreč dobro vedo, da je glavna točka v boju med liberalizmom in krščanstvom, od katere je končno vse odvisno, pravzaprav božja avtoriteta katoliške Cerkve, oziroma rimskega papeža. Kakor brž se na katoliki način človeštvo tej avtoriteti odtegne, stoji že na stališču racionalizma in liberalizma. In en tak način je Rosminijeva filozofija; zakaj stem, da taji bistveno razliko med naravnim in nadnaravnim, spravlja človeka v neposredni stik z Bogom in dela tako katoliško Cerkev, njene dogme, milost, popolnoma nepotrebne.

Rosminijeva filozofija diši močno po hegelianstvu in njegovem panteističnem idealizmu; in kakor ta, pospešuje tudi ona državno absolutnost; posebno pa dobivajo pri njej, nič manj kakor pri nemškem panteizmu, absolutno-nacionalne težnje popolno opravičbo. Ako so namreč vse naše ideje, ako je sploh vse spoznanje in duševno teženje neposreden učinek božjega bistva, je naraven sklep, da se v človeku javlja ne toliko njegovo, ampak božje mišljenje in teženje: tu pa je nekak začetek vesoljnega Hegelovega logičnega pojma. Ako se tedaj velike množice v narodu polasti ideja in želja po zedinjenju, ima to po tej filozofiji absolutno opravičbo; vse pozivanje na takozvano zgodovinsko pravo, na vlastinsko pravico, na princip legitimnosti itd. je brez vse veljave in moči.

Tako so se kratkovidni katoličani po rosminianstvu vdinjali liberalcem in liberalizmu. Govoril je Pij IX., opominjal je »syllabus«, jasno in odločno — vse zastonj! Kajpada! Kdo bo učil tistega, ki v njem javlja božje bitje svoje nazore in svojo voljo! Živila zedinjena Italija! tako je klicala revolucija. Živila! je odmevalo od strani katoličanov, poliberaljenih od Giobertija in Rosminija in možje iz lože so se v pest smeiali. Sploh sta Rosminijev ontologizem in nacionalno zedinjenje v Italiji najože sklenjena, kakor sta rosminianstvo in iredentizem zunaj Italije skorajda enoinisto.

Tako so liberalni katoličani bratom masonom pripomogli do tega, česar bi ne bili brez njih nikdar dosegli.

Zdaj seveda — po toči — katoliški kratkovidneži odpirajo oči. *Mea culpa, mea maxima culpa!*

Skoraj bi rekel, da se je na Slovenskem nekaj enakega godilo — seveda v manjši meri; ker do Rosminijev, Giobertijev se nismo še povzpeli, tudi naše narodno zedinjenje bi se ne dalo primerjati z italijanskim.

Vendar je nekaj — si licet parva componere magnis. Kakor se je tam porodila »la giovine Italia«, tako smo imeli tudi pri nas že pred štiridesetimi leti mlado Slovenijo, in kar je še več — Mladoslovence. Nekdo se je enkrat šalil, da bi se utegnil med njimi najti celo kak — tripičen brat. Ti Mladoslovenci tedaj so se lotili po Sloveniji, kakor je dandanes sploh po svetu moda mladih, sejati liberalizem, zdaj očitno, zdaj skrito, kakor je bolje kazalo.

Tudi pri nas se je dogotovila nekaka zveza med liberalci in kratkovidnimi katoličani. Porodilo se je dete, ki je močno podobno katoliško-liberalnemu Proteju.

Kako je bilo to mogoče? Liberalci, kakor sploh otroci tega sveta, zviti in prekanjeni nad vse, so svoje liberalstvo odeli z narodno suknjo in se v njej šopirili; in res, bil je nekdaj čas na Slovenskem, ko jim je vse ploskalo, jih vse občudovalo, vse se jim klanjalo, njihove liste kakor evangelijske bralo: vsa ta čast se jim je izkazovala od pravih, vernih katoličanov, kakršni so Slovenci v ogromni večini vedno bili in so — ker liberalcev je bilo med njimi vedno le peščica.

Take katoličane, naj bodo še tako verni in goreči, bi Pij IX. imenoval — liberalne.

IV. Pet resnic iz katoliško-liberalnega katekizma.

Doslej smo vobče narisali temeljne nazore liberalnih katoličanov in nasprosto označili njihove težnje. Toda, kakor se povsod iz temeljnih stavkov izvajajo nadaljnje posledice in se upotrebljajo na življenje in njegove razne strani, tako so tudi liberalni katoličani iz svojih fundamentalnih dogem izvedli posledice ter jih na razne načine praktično uporabili; navzlic vsej nedoslednosti so namreč od druge strani vendar zopet dosledni. Navedimo tu nekoliko takih teoretično-praktičnih stavkov, kateri liberalnim katoličanom posebno ugajajo.

1. »Ločiti moramo med privatnim in javnim človekom.« Vse drugače namreč, menijo, se človek lahko vede v zasebnem življenu ko v javnem. Dajejo torej človeku dve vesti: privatno in javno. Kot zasebnik mora živeti prav po veri katoliško-krščansko, dolžan je moliti sam in z družino, postiti se, kakor zapoveduje sv. Cerkev, prejemati sv. zakramente. A v javnosti izgubi krščanska postava vso moč. Tu lahko glasuje za poslanca, ki nad vse črti ravno tisto vero, katera je njemu kot katoličanu najsvetejša; v javni zbornici sme udrihati po konkordatu, po jezuitih, češ saj se godi javno; v državni uniformi ne velja več apostolska vera, katero je zjutraj doma molil, božje zapovedi izgubijo obveznost, kakor brž je stopil čez prag uradne pisarne.

2. »Vera nima s politiko nič opraviti.« Vsak bodi sicer veren kristjan, živi, kakor Bog zapoveduje: spoštuj očeta in mater, ne kradi, ne goljufaj itd. Kakor brž pa stopimo na politično polje, vse to nič ne velja, ker tu so drugi, »višji« oziri, drugi interesi. Navzlic četrti zapovedi je izjémoma dovoljen upor proti postavnemu oblasti; dasi je greh sosedu ukrasti en goldinar, je vendar brez greha, postavnega vladarja pregnati s prestola; tudi papeža, recimo Cerkev, oropati, državi ni prepovedano; ker v politiki sploh ne velja več božje pravo ali ga vsaj ne smemo tolmačiti tako strogo; tu je marveč merodajen princip »dovršenih dogodkov«, t. j. princip fizične sile. Nič nenavadnega ni, da najdemo na mizi takega liberalnega katoličana molitvene knjige, življenje svetnikov s čudeži, a obenem romane, leposlovne liste, kjer se smešijo ravno tisti svetniki in tajé čudeži; zvest podanik je svojemu cesarju, in vendar podpira s svojim denarjem radikalne in framasonske liste! Da, celo v nedeljo po pridigi bo prav goreče molil za — sv. Očeta, a še tisto nedeljo po popoldanski službi božji se ne bo pomisljjal pokazati se na vasi v rokah z liberalnim listom, ki istega svetega Očeta psuje kot »izvrg« človeštva; nič ne de, da je bil list prepovedan od cerkvene oblasti, češ, blasfemija v uvodnem članku političnega lista — ni blasphemija!

3. »Tudi s slovstvom nima vera ničesar.« Liberalni listi vseh strok: »Neue freie Presse«, »Gartenlaube«, nadalje Dunajski in Ljubljanski »Zvon«; pisatelji: Turgenjev, Stritar itd. itd. imajo mirno bivališče v hiši istega »katoličana«, kateremu vera ni nikakor deveta briga: saj se zdržuje o petkih mesnih jedi, ob nedeljah in praznikih hodi k sv. maši, vsaj enkrat na leto, namreč o velikonoč-

nočnem času, prejema sv. zakramente itd. In vendar je tako. Še celo rajnega »Slovana« naročnik je bil in goreč častivec, prisegal je na vsako njegovo besedo; istega »Slovana« častivec, ki se je predrznil blatiči vedno devištvo Matere Božje; četudi je kot katoličan že tisočkrat z vso pobožnostjo klical: sv. devic Devica, za nas Boga prosi!

4. »Mi ne tajimo papežu njegove oblasti in mu ne kratimo njegovih pravic. Toda ta oblast je duhovna, ne posvetna. Naj tedaj oznanja sv. evangelijs, naj uči: ko bo govoril »ex cathedra«, bomo mi prvi, ki se mu brezpogojno podvržemo. Toda v politiki, v socialnih zadevah, v narodnostenem vprašanju itd. hočemo biti neodvisni, papež se v to nikar ne vtikaj, ker bi mu le škodilo. Saj vendar uči vsaka dogmatika, da je nezmotljivost papeževa omejena na vprašanja o veri in nравi. Širiti področje papeške oblasti bi bilo isto, kar iz novega veka siliti nazaj v nesrečni srednji vek, ko so si papeži prisvajali tudi posvetno oblast nad kralji in narodi. Tega nas Bog varuj! Sicer pa tudi papeži sami izprevidevajo, da to ne gre več; govore o politiki in o drugih vprašanjih, ki ne spadajo strogo v vero ali nрав, a ne žugajo več z izobčenjem, z interdiktom itd., ni slišati več grozovitega: anathema — ampak le bolj krotko poučujejo, svetujejo po okrožnicah in listih. Tako tudi glede katoliškega liberalizma. Kdo more dokazati, da ga je papež 'ex cathedra' zavrgel?«

Tako modrujejo liberalni katoličani. Vsekako, če so res pravi, pokorni sinovi rimskega papeža, je čudno že to, da se drznejo očetu določevati meje njegove oblasti in delavnosti. Sicer naj bi premislili: ako Sv. Duh, kakor sami priznavajo, razsvetljuje in nagniže papeža, da v verskih in nrvstvenih zadevah vedno govoriti resnico »ex cathedra«, ga li morda Sv. Duh popolnoma zapusti, ko stopi s katedre? Ali ne ostane tudi še potem pravi namestnik Kristusov? pravi učenik katoličanom? isto, kar oče v družini? Potentakem bi morali otroci očeta ali matere ubogati le tedaj, ko jim zažuga, da jih sicer vrže popolnoma iz hiše, da jih izključi od dediščine? Lepa taka družina! Kje bi bilo tedaj še kaj protora za tisto prelepo družinsko čednost, kateri pravimo »otroška ljubezen«? Čujte, kako sodi o tem sv. Oče sam: »Silentio prae-terire non possumus eorum audaciam, qui sanam non sustinent doctrinam contendunt illis Apostolicae Sedis iudiciis et decretis, quorum obiectum ad bonum generale Ecclesiae eius-

demque iura ac disciplinam spectare declaratur, dummodo fidei morumque dogmata non attingat, posse assensum et obedientiam detrectari absque peccato, et absque ulla catholicae professionis iactura.« (Pij IX. »Quanta cura«). Kratko, podomače bi se to reklo: Dolžni smo pod grehom verno sprejemati in poslušati, karkoli in v katerikoli obliki nam papež govori.

In ako nočemo že slušati rimskega papeža, ko nas poučuje o političnih, socialnih in drugih rečeh, koga bomo pa poslušali, komu sledili? Same sebe? Ali smo mi morda bolj nezmotljivi, kakor on, ki mu je Kristus v Petru naročil, naj pase njegove ovce, med katerimi smo tudi mi, med katerimi so in hočejo ostati liberalni katoličani? Ali bomo poslušali javno mnenje? Kdo je pa dandanes dela in vodi? Liberalno časništvo, ki je večinoma v rokah židov in framasonov; tem tedaj se prodaja katoličan, a noče sprejemati okrožnic in pisem rimskega papeža! In pri teh zakletih sovražnikih Kristusove vere upa najti višje politične in socialne modrosti nego pri rimski Stolici, na katero je Kristus sezidal svoje kraljestvo? Ali nam je morda iskati politične nezmotljivosti in modrosti v večini glasov po naših državnih in deželnih zbornicah, bolj kakor pri tistem papeštvu, ki je od Boga visoko postavljen nad vse narode, ki hrani v sebi po nepretrgani tradiciji svetovno izkušnjo devetnajst stoletij? Modrejši kot to papeštvu bodi jezičen demagog, ki dandanes tolkokrat določuje javno mnenje, ki se od drugega ne da voditi, nego od strasti in slavohlepnosti?

In o vašem laži-katolicizmu: kaj pravi rimski papež? Res, da ni še izrekel nad njim: anathema — vendar obsodil ga je ob raznih prilikah, z besedo in pismom, imenujoč ga »njapogubnejšo kugo«, rekši, da »sloni na principih, ki so nad vse škodljivi«, izpričujuč, da »je bil že večkrat zavržen od apostolske Stolice«. Ali to ni zadost? Kdo pa hvali, kdo pa povije katoliški liberalizem? Liberalci in framasoni, kateri povsod ploskajo podjetjem, ki izhajajo od liberalnih katoličanov, se ž njimi vežejo, njih dela pospešujejo. Liberalni katoličani, ako imate le še kaj katoliške zavesti, postavljeni ste med papeža in med ložo, volite: aut — aut!

5. »Sploh bi Cerkvi svetovali, da se sprijazni z modernim napredkom in njegovimi idejami.« Ali, kakor je baje liberalnim

katoličanom iz srca govoril Falloux: »Tudi Cerkev bi morala imeti svoje leto 1789.« Tega mnenja je bil nekdaj tudi rajni Dupanloup, ki je l. 1845., gotovo še ves prevzet od »slave velikega naroda«, takole pisal: »Mi odobrujemo in zahtevamo principe in svoboščine od l. 1789.« »Cerkvena ustava naj se preustroji v zmislu novega konstitucionalizma — uče dalje liberalni katoličani —, da se omeji papeževa samooblastnost ter se pripusti tudi vernikom več vpliva na upravo cerkvenih zadev. Posebno bi ne smela Cerkev prezirati narodnostnih teženj. Čas je, da popusti staro latinščino, katere narod ne razume, ter uvede v božjo službo žive jezike.«

Liberalni katoličani tedaj ne vedo, da je Jezus Kristus sam enkrat za vselej dal ustavo svoji Cerkvi in da nimajo narodi, niti demokratije v tej reči nobene besede, ampak le dolžnost podvreči se Cerkvi, kakršna je. Ta bi bila pač lepa, da bi vladal v kraljestvu božjem parlament, ali da bi se po ljudskih taborih z večino glasov določevalo, kaj treba verovati, v kakem jeziku mašo brati!

Kar se pa tiče modernih principov in napredka, Cerkev pač ne potrebuje svetov, ona hodi svojo pot, odkazano ji od Sinu božjega. Kdor noče ž njo, ga pusti; a zgodovina kaže, da odpad od Cerkve vodi neizogibno v barbarstvo. Čudimo se le, kako se morejo sploh še najti med katoličani taki slepcii, da si več obetajo od puhlih fraz l. 1789. nego od žive in oživljajoče besede katoliške!

In pa celo narodnostni ideji pripisovati rešivno moč, vstajenje, prerojenje narodov, in sicer — narodnostni ideji v nasprotju s Cerkvio, s škofi in papežem, kakor se dandanes navadno poudarja! Kateri narod je bolj naroden kakor francoski? Tudi on je v svojem narodnem ponosu kljuboval Cerkvi in papežu. In vendar kaj so mu koristile takozvane svoboščine od l. 1682., katere je tako zagrizeno branil proti Rimu? Ravno narodna pijanost ga je oslepila in zmešala, da je sramotno padel ter bil ponižan pred vsem svetom, ponižan ravno za tistega časa, ko je vesoljna Cerkev ovenčala rimskega papeža z dogmo nezmotnosti, ki se ji je Francija vedno protivila. Ne narodnost tedaj, kolikor je dobra in v naravi utemeljena, ampak narodnost v nasprotju s Cerkvio, z Rimom, recimo katoliški liberalizem, ki vse dobro in naravno okužuje — pestis perniciosissima — ta je Francijo pogubila.

No, ko bi se narodnost podredila in upokorila vseobsežni, neskončno višji katoliški ideji, kdo bi se pa pomišljal priznati

ji, kar ji gre? Toda liberalni katoličani se do čisto katoliškega naziranja ne morejo povzpeti, ampak vedno rajši pritegujejo svojim polbratom — liberalcem.

V. Katoliški liberalizem — »pestis perniciosissima«.

Najpogubnejša kuga! To je pač prejasno iz vsega, kar smo doslej rekli o tem novodobnem Proteju.

Kuga — katoličanom časno in večno pogubna. Naše odrešenje, naše zveličanje je v spoznanju resnice: Spoznali boste resnico in resnica vas bo osvobodila (Jan. 8, 32). Katoliški liberalizem pa, spajajoč resnico z lažjo, zatemnjuje katoličanom spoznanje resnice. Katoliški liberalec se za katoliško resnico nikdar tako ne ogreje, da bi jo odločno branil. Vsaka dogmatična definicija ga v oči bôde ali mu vsaj ni umestna. Očitni, neoporečni znaki katoliške resnice, n. pr. čudeži, so predmet, o katerem najrajši — molči. Nič mu manj ne ugaja kakor znani stavek: Zunaj katoliške Cerkve ni zveličanja. Katoliško krščanstvo najrajši pojasnjuje od nравstvene strani in kaže njegov dobrodejni vpliv na človeštvo. Ne da bi drugovercem dokazoval katoliško resnico, marveč katoličanom priporoča spravljivost in ljubezen do drugovercev, ki najprikreje in poravna tudi versko različnost, češ, saj so tudi drugoverci ljudje, dobri, pošteni ljudje. Da, dober mu je ne le akatolik, ampak tudi materialist, panteist.

Naravno, da mora v katoličanh, ki se jim oznanja tak evangelijs, počasi zatemneti versko-katoliška zavest, da začno versko spoznanje smatrati za nekaj manj važnega, manj potrebnega, ter jamejo staviti naravno nравstvenost nad vero in versko življenje. Taki katoličani morajo počasi zabresti v verski indiferentizem, ki zanikuje znani temeljni zakon krščanskega življenja: Pravični živi iz vere.

Ker rimski papež končno določuje, kaj treba verovati, mu ni liberalni katoličan nikdar posebno naklonjen. Že sama beseda »Rim« mu nič kaj prijetno ne zveni na ušesa. O papeževem »anathema« pa ga že groza izpreleti. O nezmotljivosti bolje, da mu molčiš. Sploh papežu in »Rimcem« nikdar preveč ne zaupa. Vse, kar pride iz Rima, je ali »neumestno« ali pa mu diši po »romanizmu«, po »italijanstvu«.

Kako nevarno in pogubno pa je dandanes, ko se je javno mnenje izneverilo večnim resnicam in kakor mogočen tok pre-

da breznačelna koalicijska politika le zadržuje razvoj krščanskega življa. Ako bi pa kateri tega ne hoteli izprevideti, bi jih morali izločiti, naj hodijo svojo pot. Istotako priznavajo vse krščanske stranke, da je glavni zaveznik, glavna podpora liberalizma in kapitalizma židovstvo. To židovstvo se mora polagoma potisniti nazaj na ono mesto, na katerem mu ne bo več mogoče stiskati in izsesavati krščanskega ljudstva. Zatorej so krščanskosocialne in katoliške ljudske stranke sprejele v svoj program antisemitizem.

Evo tedaj točke k skupnemu programu! Treba le malo dobre volje, malo pravega, svetega ognja za občno stvar, za blaginjo ljudstva in slavo Avstrije — in vkratkem bi imeli, česar že tako dolgo željno pričakujemo: skupno krščansko avstrijsko stranko ali bolje — zavezo krščanskih strank.

Koalicija krščanskih strank — to je znamenje, v katerem bomo zmagali!

Meje državne oblasti.

Odkar se je osnovala prva država na zemlji, se je začelo povpraševati, kako daleč bi segale njene meje. Zakaj poleg države se nahajajo v družbi odnekdaj tudi druge pravne skupine. Kakor se lehko zgodi, da državi druge skupine prikračujejo njena prava, tako se lehko tudi pripeti, da država sega v tuje okrožje.

V božjem stvarstvu je vse določeno; tudi državi je Stvarnik potegnil meje, čez katere ne sme. Ali prav to: spoznati, dokod segajo te meje, ni tako lahko.

Predvsem moramo odgovoriti na vprašanje o prvem početku države. Kdaj se prikaže država v zgodovini?

I. Početek države.

Ako odpremo najstarejši zgodovinski spomenik, sv. pismo, naletimo na prvo državo šele za dobe po vesoljnem potopu. »Nimrod, Noetov vnuk, je začel biti mogočen na zemlji ... bil je pa začetek njegovega kraljestva Babilon ...« (Moz. 10, 8). Pred to dobo ni duha, ne sluha o državi. Pač pa nam sveto pismo poroča iz starejše dobe o drugih skupinah: o družini in Cerkvi. Družina, obstoječa iz moža in žene pa iz otrok, nahaja se že o prvem početku. Istotako najdemo, da so od najstarejših časov ljudje Boga častili; častivci božji so se pa spet družili v večje ali manjše skupine k žrtvam, ki jih je v imenu cele skupine opravljal duhoven. V tem vidimo podobo Cerkve.

Brezvomno je tedaj, da sta družina in Cerkev starejši od države; bil je čas, ko sta bivali brez države.

Vpraša se pa: odkod država? Iz tega, kar smo pravkar rekli, bi utegnil kdo priti na misel, da se je država neposredno porodila iz družine ali iz Cerkve. In res so bili in so še taki, kateri misljijo, da je država pravzaprav le družina, ki se je sčasoma razširila, družina, v kateri vladar zavzema mesto družinskega očeta. Iz tega bi sledilo, da državi pripadajo vsa družinska prava, a da je država tudi sposobna izpolnjevati vse, kar nalaga v družini dolžnost očetu in materi. Pa to ne more biti prav. Razlika med državo in družino je prevelika, da bi mogli obe identificirati. Različne so

nju naloge, različni zakoni, po katerih se vladata, različna tudi sredstva, katerih se vsaka poslužuje. Ne da se sicer tajiti, da je družina v marsičem državi vzor ter da je država tem popolnejša, čim bolj se bliža družini. A to daje državi le bolj nekako zunano sličnost z družino; iz tega nikakor ne sledi, da sta si sorodni po notranjem bistvu. Zgodovina nam ve sicer poročati o takozvani patriarhalistični ustavi; a ta patriarhalizem je čisto družinska oblika, nikakor državna; kajti patriarch vlada občino, obstoječo iz dveh ali treh rodov svoje krvi. Kakor brž pa se jame ta občina razraščati in širiti čez razne dežele, se izgublja patriarhalistična oblast, nje izvrševanje postaja nemogoče. Da se večja množica, razhajajoča se na razne strani, spet v eno celoto združi, so potrebni drugi, izvundružinski faktorji, ki nanje vplivajo — in jasno je, da je skupina, ki se vsledtega osnuje, povsem različna od one družine, iz katere množica prvotno izhaja; take skupine ne more več skupaj držati očetova avktoriteta, ki se razteza kvečjemu do tretjega ali četrtega rodu; tu je neobhodno potrebna druga avktoriteta, druga oblast: in to je državna oblast.

II. Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti.

Kateri so tedaj tisti izvundružinski faktorji, ki s svojim vplivom uresničijo to, kar zovemo državo?

Vzemimo spet v roke sv. pismo. Na zgoraj navedenem mestu v prvi knjigi Mozesovi se označuje Nimrod, ustanovitelj prve države, z naslednjimi besedami: »Bil je krepak lovec pred Gospodom«. Iz teh besed bi se dalo sklepati, da si je Nimrod s fizično silo in orožjem ukrotil ljudi ter jih začel vladati. Potem-takem bi bila država tvorba krute sile in tiranstva. In res, zdelo bi se, da tako učijo nekateri cerkveni očetje in pisatelji: kraljevska oblast je postala le vsled nasilja; stare monarhije so se ustanovile le na podlagi krute sile; tudi kraljevska oblast pri starih Judih ima svoj početek v uporu proti Bogu. Nekateri heretiki so kar trdili: državna oblast ima svoj početek ne v Bogu, ampak v satanu. Potem-takem bi bila državna oblast ne le od slabega, ampak sama na sebi slaba!

Pa ta nauk je nenanaren; zakaj zgodovina priča, da se je ustanovilo mnogo držav brez vsakega nasilja in krivice, vsled prostega soglasja dotičnih državljanov. Tudi moramo pripoznati,

da prihaja od države človeški družbi neizmerno koristi. Kako bi to moglo biti, ako bi bila država res le ustanova zla?

Da nam bo stvar jasnejsa, dajmo besedo sv. Pavlu. V listu do Rimljjanov nam je zapustil klasično mesto, ki je je treba le dobro razumeti, da dobimo pravo misel o državni oblasti. »Vsak človek bodi višji oblasti pokoren, ni namreč oblasti od drugod kakor od Boga, in te oblasti, ki so postavljene, so od Boga. In tako se, kdor se ustavlja oblasti, ustavlja naredbi božji, a kateri se ustavlja, bodo sami obsojenje prejeli. Zakaj poglavari niso strah dobrih del, nego hudi. Ali hočeš ne batiti se oblasti? Delaj dobro in imel boš hvalo od nje; kajti božja služabnica je, tebi na dobro. Če pa hudo delaš, se boj: ne nosi namreč zastonj meča, zakaj božja služabnica je, kaznovavka na jezo tega, ki hudo dela. Zatorej treba, da ste podložni, ne samo zavoljo jeze, nego tudi zavoljo vesti.« (Rim. 13, 1—6).

Držeč se apostolovih besed moramo najprej ločiti med državno oblastjo pa med nositeljem te oblasti. Oblast je od Boga, torej sama na sebi dobra; njen nositelj je pa človek, ki jo lehko zlorabi, tako da je v pogubo i njemu i podložnikom. Istotako moramo ločiti med oblastjo pa med načinom, kako je kdo prišel do oblasti. Oblast je dobra, a način more biti slab, nepostaven. Boditi, da si je Nimrod in za njim še marsikdo drug nasilno prisvojil najvišjo oblast: obsojali bomo način, a oblast njegova je dobra, ker je le od Boga, ki, dasi pozitivno noče, vendar vsaj dopušča, da si časi tudi nasilniki krivičnim potem oblast prisvoje. Dobra je tudi tiranova oblast, dasi ni nič slabšega od tiranstva samega.

Prav raditega, ker je vladarjeva oblast od Boga, zahteva apostol, da se ji pokorimo tudi v vesti, ne le iz strahu pred kaznijo, zakaj sodil nas bo Bog, ki vidi srce.

Potem nas apostol poučuje, katero je vladarjevo opravilo, on je »kaznovavec na jezo tega, kateri hudo dela«, kajti »poglavarji niso strah dobrih del, nego hudi.« Ali hočeš ne batiti se ga? Delaj dobro! »Če pa hudo delaš, boj se.« Kakor vidimo iz teh stavkov, je posvetni vladar za to, da kaznuje slaba dejanja, torej da upravlja pravico. Zato ga apostol oborožuje z mečem: »Ne nosi zastonj meča.« Meč je simbol kaznovalne pravice.

Naša narodnostna izpoved.

Narodnostno vprašanje je še vedno na površju javnega življenja skoraj pri vseh evropskih narodih, dasi se je že začelo umikati socialnemu. Narodnosti princip, v katerega imenu so se največ izvršili politični prevrati zadnjih petdeset let, vpliva še zdaj tako oblastno na duhove, da se bo brezvomno v nedaljnji prihodnosti poizkusilo narodnosti program izvesti do poslednje točke. Moti se, kdor misli, da se je narodnostna ideja že preživelata! Ne, marveč je še mogočen faktor, s katerim morajo računati vsi, katerim je Previdnost izročila usodo evropskih narodov.

Nahaja se pa tudi med omikanci še mnogo takih, ki še zdaj ne vedo, kako bi o narodnosti mislili. V to vrsto ljudi spada tudi mnogo dobro mislečih katoličanov. Nekateri menijo, da narodnost ne obsega nič dobrega, drugi pa nasprotno pretiravajo moč narodnostnega načela ter iščejo v njem dobro, katerih smemo pričakovati le od krščanstva. Usodna bi bila nič manj prva zmota ko druga. Dolžnost naša je, da si o sleherni stvari napravimo pravi pojem. Kdor napačno sodi, ne bo nikoli mogel prav delati. Resnica je neobhoden pogoj pravemu delovanju.

Razvijmo torej svoje nazore o narodnosti ter pokažimo njih uporabnost na javno življenje. Ta razprava bodi, da tako govorimo, naša narodnostna izpoved.

I. Narod in narodnost.

Da bomo prav mislili o narodnosti, moramo najprej določiti, kaj je narod. Narod je večja skupina ljudi, ki izhajajo iz istega rodu, govore isti jezik in se po posebnih svojstvih in običajih ločijo od drugih ljudi.

Ako vse navedene znake izločimo od posameznih narodov, združivši jih v pojem, dobimo idejo narodnosti. Narodnost potem takem izraža obseg vseh onih lastnosti, po katerih se narod kot tak loči od vsakega drugega naroda. Za glavni znak narodnosti se dandanes smatra skupnost jezika.

Kateri je početek naroda in narodnosti? z drugimi besedami: kaj je tako vplivalo na človeško družbo, da se

je različila po narodnih skupinah? Zgodilo se je to deloma naravnim potom, deloma tudi, ker je Bog neposredno posegel v človeške razmere.

Naravno se je narod razvil iz družine. Iz ene družine se je porodilo več ljudi, ki so potem vsak zase ustanovili svojo družino; iz teh družin so se razvile spet druge itd. Tako se je krog iz enega praočeta izhajajočih sorodnikov čedalje bolj širil, dokler niso počasi, v teku vekov, nastali celi narodi. V članih naroda se tedaj pretaka več ali manj kri istega skupnega očeta. Res je sicer, da se narodnemu deblu večkrat vcepijo tuje veje, ki se počasi ponarodijo; pa prav zato smo tudi rekli: »več ali manj«. Nekateri narodi, kakor n. pr. židovski, se tako zapirajo tujim življem, da tisočletja ohranijo čist svoj prvotni znak; drugi so spet tako dovzetni za tujščino, da si vse asimilirajo; kri in snov sta večinoma tuji; njih je skoraj le oblika, ki se izraža v jeziku in njega skladbi; tak je n. pr. novogrški narod, ki ima v sebi morda osemdeset odstotkov slovanskega življa.

Znano je, kako tesno je v človeški naravi spojena čutnost z dušnostjo. Ta spojenost povzroča, da kri in čutnost tako vplivata na dušo in duševne lastnosti. Odtod si torej tudi razlagamo, kako prehajajo od staršev na otroke nekatere, rekli bi, čutnoduševne lastnosti, kakor n. pr. temperament, določeno nagnenje za neke vrste opravila, večja sposobnost za nekatere stroke človeške delavnosti pred drugimi itd. Te notranje lastnosti dobivajo v raznih narodnih šegah in običajih lice tudi nazunaj. Tako je tedaj narod že iz hiše svojega praočeta nekako označen. Poglavitna dediščina pa, ki jo je narod dobil od svojih očetov, je jezik. Vtem se nekako koncentrirajo in najživeje izražajo vse narodove svojine. Narodni jezik je pred vsem svetom odprto pismo, v katerem nam narod razodeva um in srce, svojo specifično naravo in individualnost. Pokaži mi jezik, in jaz ti povem, kateri in kak je narod, ki ga govorí.

Kar se pa tiče narodnih jezikov, nam poroča sv. pismo, da jih izpočetka ni bilo; pojavili so se šele pozneje v zgodovini. Kajti od začetka je bila vsa zemlja enega jezika. Šele ko se je skupni rod Adamov očitno jel upirati Bogu in upornosti svoji namerjal postaviti velikanski spomenik, ki bi imel segati do neba — jim je Bog sam zmedel skupno govorico, da se je razcepila na več jezikov. Novejša jezikoslovna raziskavanja potrjujejo

to poročilo sv. pisma. Od tiste dobe je človeški jezik razcepljiv. Od Boga razdrobljen — kakor menijo mnogi jezikoslovci — na tri kose, se je čedalje bolj drobil in se drobi, čim bolj se človeški rod razmnožuje in razhaja. Prav ta razcepljivost je jezik usposobila, da je postal nekaka forma, ki v se sprejema specifično narodnostne snovi, dajoč jim konkretno obliko. Narod je po jeziku — narod.

Kar pa se zove narod, tega ne smemo nikakor zamenjati z državo ali pa celo s cerkvijo. Narod z državo zamenjavajo oni, ki ne priznavajo nobeni drugi državi pravice do obstoja nego le tisti, ki se je osnovala vsled zedinjenja vseh ljudi, spadajočih k isti narodnosti; cerkev pa spajajo z narodom oni, ki hočejo da bi se osnovale nacionalne verske skupine in bi vsaka cerkev obsegala le člane dotične narodnosti. Niti eno, niti drugo ni pravo. Država je juridično društvo v obrambo privatnega in javnega prava na znotraj in zunaj za to, da moremo državljanji mirno živeti in se razvijati. V to svrhu se pa lehko združijo ne le ljudje ene narodnosti, ampak tudi mnogih, kakor nam priča zgodovina, da se je večkrat zgodilo in so se take države neredkokrat lepše razcvitale nego druge enonarodnostne. Pa še večja je razlika med narodom in cerkvijo. Cerkev ni naravna skupina, ampak nadnaravna, in sicer po početku, po končnem smotru in po svojih sredstvih; tudi ni omejena na en narod ali ljudstvo. Lehko se sicer zgodi, da ima narod posebej svojo vero, svojo cerkev; ali prava vera, prava cerkev ne pozna takih mej, njo je Bog postavil za vsa ljudstva, za vse narode. Kdor hoče nacionalno cerkev, ne pozna Kristusove misli in nima pojma o njegovi cerkvi; zakaj Kristus ni nameraval nikdar nacionalne cerkve, ki bi se omejila na Jude ali kateri drugi narod — on je imel v mislih le občno, katoliško Cerkev, rekši svojim apostolom: »Pojdite po vsem svetu in oznanujte evangelij vsem stvarem... Učite vse narode, krstite jih in učite jih izpolnjevati vse, kar sem vam naročil, in glejte, jaz sem pri vas vse dni do konca sveta«. (Mark. 16, 15; Mat. 28, 19, 20).

II. Narodnost in vera.

So ljudje, kateri nikakor nočejo, da bi se narodnost stikala bodisi z vero ali z nraodoslovjem. Zatorej naj bi tudi duhovnik, ki po svojem poklicu ljudstvo uči, kaj verovati, kako krščansko

živeti, nikdar ne zahajal na politično polje. Vera in nрав naj kakor v politiki, tako tudi pri narodnosti ničesar ne govorita!

Kar se tiče verskih nazorov, so si ti ljudje — kar je res čudno — diametralno navzkriž; zakaj eni malo ali nič ne verujejo, drugi so pa tako verni, da prav radi prevelike verske gorečnosti smatrajo vero in duhovniški poklic za presvet, previsok, nego da bi se smel duhovnik kakorkoli pečati s pogansko narodnostjo! Oni prvi so nam dobro znani liberalci, ki bi, kakor vse druge človeške zadeve, tako tudi narodnost radi odtegnili Bogu in njegovemu zakonu; popolna ločitev vere od vsega človeškega je vedno bilo in je njih geslo. Drugi so pa oni dobri, krotki katoličani, ki tako radi liberalcem hodijo na limanice; mislijo, da o vseh rečeh, ki izrečno ne spadajo k dogmi, edino prav sodijo le liberalci; zato so seveda za njimi pobrali tudi gorenjo trditev: duhoven mólči o politiki, molči o narodnosti!

Ni res! Narod, narodnost je nekaj človeškega. Bog je pa absolutni gospodar človekov in vsega človeškega. Razmerje med človekom in Bogom določuje vera; zatorej zavzema vera vsega človeka in vse, kar človek dela. Ni dejanja človeškega, ki bi bilo nasproti Bogu popolnoma indiferentno: ali je dobro ali je slabo. Določevati pa, kaj je dobro, kaj slabo — to poglavlje spada v nraodoslovje. Nraodoslovni učitelj krščanskemu ljudstvu je pa — duhovnik.

Ako je narodnost nekaj, se more ali dobro rabiti ali zlorabiti, kakor vsaka druga reč. Kakor torej duhovnik na prižnici in v izpovednici bogatinu daje pravila, kako naj porablja svoj denar, da ga ne bo zlorabil, kakor poučuje starše, kako naj razdele med otroke zemeljsko imetje, da si ne obtežijo vesti in si nakopljejo večnega prokletstva, tako mora človek tudi glede narodnosti nraodoslovne zakone poslušati, kaj sme, česa ne sme, da bo jezik in narodnost rabil v dobre svrhe, a ne zlorabil. Oni pa, ki je postavljen, da mu te zakone razлага, je spet duhovnik. To je ono razmerje, v katerem se nahaja narodnost z vero in nraodoslostjo. Zato ima katoliški duhovnik ne le pravico, ampak sveto dolžnost vmes posegati in resno pretresavati razloge za in proti, in sicer tudi javno, dalje ne le v društvih, knjigah, v zbornicah, ampak tudi s prižnice.

Tem razlogom se pridružuje drug velevažen razlog — imenovali bi ga zgodovinskega. Prav v naših časih se je namreč v imenu narodnosti veliko izvršilo. V imenu narodnosti se je Evropi

malone popolnoma predugačilo politično lice, so se uvedli v slovstvo, v državno zakonodavstvo nazori, povsem nasprotni nazorom, ki so veljali doslej; da, v imenu narodnosti so se razveljavili zakoni krščanskega in doslej priznanega mednarodnega prava. In kar je še posebno poudarjati — po teh narodnostnih prevratih je bila najbolj prizadeta Cerkev pa papež in duhovniki. V imenu narodne volje se je revolucija polastila Rima, je v Italiji in drugod Cerkvi ugrabila nje imetje... Ako se to in enako v imenu narodnosti uči in dela pred našimi očmi, dela proti Cerkvi — kdo bo Cerkvi in duhovnikom odrekal pravico govoriti vmes, govoriti o narodnosti, preiskavati, ali in v koliko so nje zahteve osnovane, ali so narodnoslovne teorije, ki opravičujejo toliko nasilnih dejanj proti Cerkvi in postavnim državam, res v soglasju z evangelijem, z božjim in naravnim pravom? Ako tedaj ni drugega razloga, izzivajo duhovnika že sama dejanja, ki so se v poslednji dobi vršila, da se mora izjaviti o narodnostnem vprašanju; kajti od tega, kako misli o njem, je odvisno, ali smatra ona dejanja za dobra, dovoljena, ali nasprotno; je odvisno tudi, kaka vodila bo dajal vernemu ljudstvu, da se po njih ravna v slučajih, ki se dandanes tako pogosto ponavljajo.

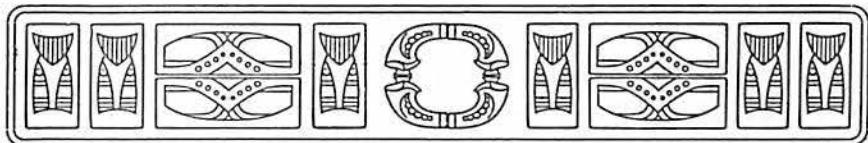
Slednjič imamo razlog, ki bi se smel imenovati apologetičen. Znano je, da duhovnik dandanes svetu nikdar ne more ustreči. Tako je tudi glede narodnostnega vprašanja. Z ene strani liberalci preradi duhovniku očitajo, da ni naroden, ali vsaj dovolj naroden, češ, da stavi vero pred narodnost, da mu srce bolj gori za Rim, nego za domovino: sploh, da duhovnik že vsled svojega poklica ne more biti narodnjak. Dobre katoličane sploh imenujejo brezdomovince. Od druge strani, posebno od državnih birokratov, pa mora duhovnik slišati ravno nasprotno: da je preveč naroden, da duhovština neti v ljudstvu narodno strast! Potemtakem je duhovnik prisiljen, da govori besedo v obrambo svojo in stvari, ki jo zastopa. Najboljša obramba pa je, da očitno pred svetom izpove svoje nazore o narodnosti o nje razmerju do vere in Cerkev, da, držeč se večno pravih krščanskih načel, razloži, kaj se sme zahtevati v imenu narodnosti in kaj zahtevati je pregrešno. Ako utemelji svoje nazore z razlogi iz sv. vere in zdrave filozofije, potem njemu, duhovniku, ne more nihče očitati niti nedoslednosti, niti neznačajnosti, a tudi ne narodnostne prefiranosti ali nje nasprotja — narodne mlačnosti.

III. Zakaj smo dolžni narod ljubiti?

Narod je povsem naravna skupina, v katero ni treba človeku šele sprejetemu biti, ker iz nje izide in je v njo sprejet že vsled svojega rojstva. Na to skupino je navezan, ne da bi jo mogel svojevoljno popustiti ali zamenjati z drugo; človek more marsikatero lastnost svojega naroda zatajiti, more celo zabiti materin jezik — in vendar vedno ostane, kar se je rodil: Slovenec, Nemec itd. — sin svojega naroda.

Tak je razvoj človeške narave, ki je delo božjih rok. Bog je ustvaril vse dobro. Kar je pa dobro, se sme ljubiti, da, po okoliščinah, se mora ljubiti. In tako dobro je za vsakega človeka narod in narodnost. Človeka že srce vleče k lastnemu narodu; saj tudi svojo mater ljubi z gorkim čuvstvom, in narod je nekako mati vseh njegovih rojakov. Dalje je narod nijiva, na kateri je posameznik vzrasel, telesno in duševno se razvil; narod mu vtisne poseben znak, narod mu da uživati gmotne in duševne dobrote, katere si je priboril v teku stoletij; celo uživanje verskih dobrot posreduje posameznikom narod. Dasi so te dobrote nadnaravne, se vendar rajši sprejmejo, ako jih otroku in ljudstvu podajemo v materini besedi, kajti tako jih sprejme kot darove narodove in si jih globlje vcepi v srce. Ako je narod vobče s srcem vdan veri, je tudi posamezniku lahko in naravno, da neustrašno izpoveda to vero; v resnično katoliški deželi se more le katoliško misliti in čutiti; a kako težko je to med narodom, ki se je v večini katoliški Cerkvi odtujil!

Od naroda tedaj imamo brezštevilnih duševnih in časnih dobrot, imamo materin jezik, razne šege, zavest, da smo udje obširne družine, da z nami sočuvstvujejo milijoni krvnih bratov, duševno ali gmotno pomoč, ki jo od njih dobivamo po različnosti potreb. Ljubezni do naroda nam torej ne veleva le čut srca, ampak nam jo nalaga tudi hvaležnost. »Bodite hvaležni!« opominja apostol Pavel (Kol. 3, 15). Apostolova beseda zahteva, da hvaležno pripoznavamo vsakršne dobrote, tedaj tudi tiste, ki smo jih prejeli od svojega naroda. Ljubezen se pa javlja na razne načine, tako tudi ljubezen do naroda. Prav in pohvalno je tedaj, da se veselimo radi lepega in dobrega, katero se resnično nahaja v našem narodu, da se srečne čutimo, ker smo njega sinovi. Prav je in samo na sebi razumno, in nihče, ki prav misli, se ne bo

Lepota in umetnost.

Svsaki dobi nahajamo ideje, katere bolj ali manj vplivajo na duševno gibanje živečega rodu. S skrivnostno močjo prešinja ideja svoj vek; polastivši se duhov, vse preobraža, vse preraja; nove tvorbe vstajajo iz mrtve snovi. O pretvarjajoči moči idej velja nekako isto, kar govori božje pismo o Sv. Duhu: »Poslal boš svojega duha, in prestvarile se bodo (reči), in preobrazil boš obličeje zemlje.«

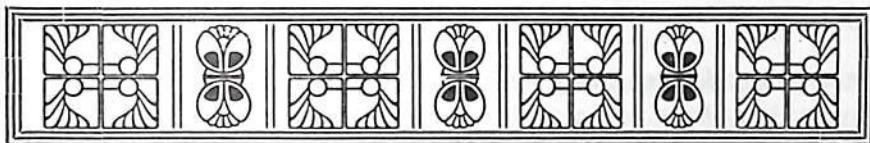
Moč ideje se pa predvsem javlja v umetnosti. Nekaj desetletij je šele, odkar smo začeli Slovenci gojiti umetnost na slovstvenem polju. Gotovo prevažno je za tak narodič, kakšnim nazorom se da voditi v slovstvenem delovanju; zakaj ako krene na krivo pot, bo brezuspešno gubil svoje moči, kar mora biti zanj tem usodnejše, čim manjši je.

Ni še davno, ko se je pri nas poudarjal idealizem. Danes smo že vsi polni realizma. A čudno je, da ni hotel niti tedanji apostol idealizma — Stritar — razložiti, kaj je idealizem, niti nočejno sedanji realisti povedati, kaj je realizem. Mi smo sovražniki nedoločenih pojmov ter načel. Prepričani smo pa, da je tudi naša mladina, ki zajema duševne hrane iz virov naših leposlovcev, bodisi idealistov ali realistov, željna luči. In po pravici! Zakaj leposlovje je bilo odnekdaj in je posebno v naših časih ena glavnih izobraževalnih sil v duševnem življenju narodov.

Predvsem pa nam je treba pojasniti idejo o lepem; kajti na tej ideji sloni stavba vsega lepoznanstva; ako je naša določba trdna, neovržna, bo takšno tudi naše lepoznanstvo.

I. Lepota: nje subjektivna stran.

Kaj je lepo? Mnogi si mislijo, ko slišijo to besedo, nekako samolastno bitje. Na tako predstavljanje vpliva pri nas največ novejši nemški idealizem, kateri pojme in ideje pooseblja in nekako obožava. Nekaj podobnega se nahaja že pri Platonu, ki velja

Najnovejša socialno-politična revolucija.

Boj, ki se bije dandanes, je boj idej. Človek, kot razumno bitje, ničesar ne učini brez misli. V duhu spočeta misel določuje voljo in jo nagiblje k dejanju. To velja ne le pri posamezniku, ampak tudi pri celih narodih. Vojske in revolucije, politični prevrati in karkoli se v zgodovini človeštva velikega zgodi, vse je delo, tvorba — idej.

Človeška dejanja imajo poleg zunanjega lica, po katerem se kažejo svetu, še drugo, notranje, nevidno, rekli bi, metafizično lice. Zgodovinski veki s svojimi težnjami imajo svojo logiko, svojo filozofijo. Za vse, kar v dejanju izvaja, mora imeti človek umstven razlog: kdor torej hoče umeti realni svet, njegov razvoj, njegovo zgodovino, ta mora proumeti njegovo idealno ozadje.

Materialistično naziranje naše dobe je krivo, da se smatrajo veliki zgodovinski dogodki in politični prevrati za učinke slepega slučaja in se pojmujejo le bolj kot posamezni pojavi, brez vsake stvarne zveze med seboj. Ne pomisli se, da so dogodki in prevrati, ki spravljajo zgodovino v drug tok, le nekako vidno utelešenje idej, ki so že davno prej v duhovih tlele, ogrevajoč jih za dejanja. Temu mehaničnemu naziranju je v prvi vrsti pripisovati, da nas prevrati in revolucije prihitevajo in da se nam porajajo prav kot nekak »deus ex machina«, potem ko so se vendor dolgo časa pripravljali in bi le kolikaj bistrosti zadostovalo, da bi že naprej napovedali, kar mora prej ali pozneje bruhniti na dan. Revolucija I. 1848. je evropske državnikе in ministre tako prehitela, da so jim že prvi dogodki zmedli pamet in glavo. Lehko bi bilo z modrostjo in odločnostjo prvi plamen udušiti, potem pa s primernimi reformami svobodomiselne težnje obrzditi in jih navesti v drug tir. A ne! Revolucijski ognjenik je moral prej z vso silo izbruhniti, revolucija je morala prej obhajati svoje zmagoščevje v mestu in po deželi — potem šele, ko se je izkusilo, da se s korifeji revolucije ne da pogajati, se je energično nastopilo! Ko je pa bila vstaja po-

tlačena, so mislili gospoda, da so že izvršili svojo nalog — četudi revolucijska žrjavica še dalje tli pod pepelom in še sami kaj pridno vanjo pihajo. Da, zdaj spijo gospoda pravtako mirno in brezskrbno ko pred l. 1848. — na ognjeniku, ki grozi leto na leto, da pogoltne v svoje žrelo nje in njih delo!

Ideje delajo zgodovino!

Ta temeljni zakon človeške zgodovine prezirajo moderni državniki.

Ideje se pa razlikujejo v prave in krive, potem kakor se zlagajo z resnico ali ne. Ta razlika je večna, kakor je v svoji veljavi večen stavek protislovja. Večno je torej tudi nasprotstvo med pravimi in krivimi idejami. Vsled greha se je pa to nasprotstvo zaneslo tudi v človeški rod; greh je zakrivil, da je človek odpadel od Boga in od resnice, t. j. od pravih idej in se začel obrati k zmoti, t. j. hkrivim idejam. To nasprotstvo med pravimi in krivimi idejami se je najjasneje pojavilo in poostrolo s krščanstvom; kajti v krščanstvu se je učlovečil Logos, t. j. večna božja ideja, ki kot nestvarjena resnica obsega vse ideje. Krščanska ideja, kot absolutno prava, izzivlje na boj vse krive ideje. In odkar se je krščanstvo prikazalo na zemlji, se ta boj neprehemoma bije. Dvoje taborov si stoji nasproti: z ene strani krščanska resnica, ki jo zastopa Kristusova Cerkev, z druge strani pa negacija krščanske resnice, katera se po raznoterosti zmot javlja na različne načine.

A vojska idej, pravih in krivih, ni vojska v zraku, ni vojska povsem nevidnih sil — ampak ideje, prave in krive, se bojujejo v svojih vojakih, v ljudeh, kateri odpirajo idejam, pravim ali krivim, um in srce, kateri se dajo od idej vnemati. Kakor se pa ideje razlikujejo na dvojo stran, tako se tudi vojska zanje deli na dva tabora.

Tudi se nahaja med idejami, kakor pravimi, tako krivimi, sorodnost; prave ideje se porajajo iz enega in istega pravzroka, namreč iz božjega razuma, vtem obstoja njih sorodnost, njih vzajemnost; krive ideje so si pa sorodne vtem, da je vsem skupna negacija in nasprotstvo resnice. Ta sorodnost prehaja od idej na ljudi; ljudje, ki spoznavajo iste ideje, se nehote zblizajo in drug drugega oklenejo; zgodovina krščanstva priča sijajno, kako silovita je družilna moč krščanskih idej. Vsi krščansko misleči so ena družina, ena vojska, so otroci ene matere, katere je rodila večna

resnica. Pa istotako se čutijo sorodne tudi otroci krivih idej; in bodi razlika med njimi samimi še tolika, vendar na vse to pozabijo, podajo si roko v zvezo, kakor brž gre za boj proti katoliški Cerkvi. Vojski pravih in krivih idej si sicer stojita nasproti, odkar je človek grešil, vendar se je, kakor smo rekli, nasprotstvo poostrolo šele z Jezusom Kristusom. Proti njemu so se zavezale vse sovražne sile: židovstvo, paganstvo s peklom vred. To nasprotstvo je prešlo od njega na katoliško Cerkev. Zgodovina katoliške Cerkve je zgodovina boja z nasprotnimi silami. Ta boj je pa v prvi vrsti boj pravih idej s krivimi. Katoliške dogme so od Boga razodete ideje, od Cerkev določene. In okoli teh idej se suče ves boj. One so tiste sile, ki narode družijo in razdržujejo, ki vekom presnavljajo lice.

Tudi najnovejša socialno-politična revolucija, ki se nekoliko že vrši v naši dobi, a se še hujša pripravlja za bodočnost, je tvorba idej.

I. Najnovejša revolucija — hči naturalizma.

Naš vek je vek naturalizma v najširšem pomenu. Pognal je naturalizem iz racionalizma. V osemnajstem stoletju se je naturalizem le bolj teoretično gojil v delih enciklopedistov. Na vzgojo in državni red ga je teoretično upotrebil Rousseau. Njegov »Emile« pa »Contrat social« sta v tem oziru epohalni deli. V dejanju je naturalistične nauke poizkusila izvesti francoska revolucija. Po večletnem boju se je stari Evropi posrečilo revolucijo zatreti in uvesti prejšnji državni red. Leta 1815. sklenjena »sveta alianca« je dočila, da se odslej Evropa vladaj po krščanskem pravu. A to so bile večinoma le besede, ki so ostale na papirju. Državniki sami so bili učenci protikrščanskega naturalizma, vzgojeni v duhu revolucije — kako bi torej vladali narode v krščanskem duhu? Pa tudi so krščanstvo premalo poznali, da bi vedeli, kako se pravo krščanstvo nahaja le v katolicizmu in kako je brezmiseln zavezavati se v obrambo krščanskih načel, a obenem v železje državnih paragrafov vklepati katoliško Cerkev, zunaj katere krščanstvo preje ali kesneje spuhti v racionalizem in brezverstvo. Evropa se je hotela ohraniti proti revoluciji, a pozabila je, da je njen državni in socialni red osnovan na katoliško krščanstvo, ne pa na Lutrovo ali Kalvinovo, ki samo dosledno vodi v racionalizem in

naturalizem. V tem so se modri diplomati zaračunili — in zmota je bila za Evropo usodepolna.

Tej kratkovidni evropski diplomaciji nasproti so učenci revolucije bolj logično mislili, zatorej tudi bolj dosledno delali. Oni so segli globlje, globoko dol, kamor državniki niso mogli za njimi. Tem vse krščanstvo in katoličanstvo ni imelo višjega pomena, nego veliko množico strašiti s peklom in jo tako držati v slepi pokorščini pod državno oblastjo. Revolucionarji so pa vedeli, da dobiva država od krščanstva nekaj višjega: princip avktoritete, na katerem sloni legitimna monarhija in ves javni red; nositeljica in hraniteljica tega principa je pa katoliška Cerkev. Medtem ko so državniki Cerkev skrupulozno nadzorovali, da ne bi pač narodov po rimskem duhu »fanatizirala«, so skrbeli revolucionarji, kako bi krščanskim vedam in filozofiji, ki duhove utrjuje v veri v objektivnost načel ter tako postavlja v njih tla za spoštovanje avktoritete, zabranili povrat na vseučilišča in druge šole; obenem so med srednjimi in nižjimi stanovi širili slovstvo, kateremu je bil glavni namen v čitateljih uničiti vsako spoštovanje do tistih, ki so vladali v javnem življenju. Pod vplivom tega revolucionarnega slovstva se je v duhovih vršil nevaren proces in tlelo je po Evropi že dolgo dolgo prej, preden je l. 1848. jel povsod kvišku švigati plamen revolucije. Revolucija l. 1848. se je morala roditi po zakonu psihološke nujnosti: kar se je v duhu spočelo, mora preje ali kesneje na dan.

Tudi to revolucijo so srečno potlačili; koncesije, ki so jih dovolili, da bi se duhovi potolažili, so deloma kmalu potem preklicali — in stara Evropa, se je zdelo, da sme spet mirno počivati.

Toda k počitku niso legli bistroumni sovragi stare krščansko-monarhične Evrope. Tem se je zdelo, da morajo svoj črtež predrugačiti. Napad vseh dotedanjih revolucij, od velike francoske revolucije do revolucije l. 1848., je v prvi vrsti veljal monarhiji pa državnemu in socialnemu redu sploh. Direktno se je dotedaj revolucija zaganjala le v legitimno monarhijo, da bi po nje propadu izprevrgla še ostali red. Pa izkušnja je učila, da po tej poti ne gre. Kolikorkrat je revolucija vstala, tolkokrat so jo vrgli ob tla, in monarhija je spet zmagošlavno vstala iz groba, v katerega se je že pogrezala.

Tedaj so revolucionarji zapazili, da stoji v ozadju velesila, ki državo in družbo vzdržuje in vedno iznova oživi, ko bi se

zdelo, da se ne moreta izogniti propasti. Ta velesila je katoliška Cerkev. Zapazili so tudi, da se izkuša po vsaki revoluciji država Cerkvi približati, kakor bi čutila, da je le v njej rešitev. Znano je, kako se je n. pr. Avstrija s Cerkvio spravila, sklenivši z Rimom konkordat. Rodilo se je tedaj v revoluciji prepričanje: Brez uspešno je bojevati se proti državi in socialnemu redu, dokler Cerkev stoji, kajti v njej ima država in družba neomajno zaslombo. Ako hočemo torej zrušiti obstoječi državni in družabni red, moramo prej uničiti katoliško Cerkev. To je program, ki ga izvršuje najnovejša revolucija po l. 1848.

II. Končne namere najnovejše revolucije.

Ker je katoliška Cerkev zidana na rimsko papeštvo, se je revolucija zarotila, da mora predvsem steti papeštvu — ž njim pade sama ob sebi tudi Cerkev. Država pa naj se pusti pri miru, dokler traja boj proti papeštvu. Ne le to — ampak revolucija si je državo samo najela za zaveznico v boju proti papežu in Cerkvi. Kakor brž se doseže glavni namen — uničenje papeštva in Cerkve, se revolucija obrne proti svoji zaveznici ter jo brez edine zaslombe, ki jo je imela v Cerkvi, prepusti njeni neizogibni usodi; potem pa nastopi doba socialne demokracije, doba univerzalne socialistične države.

Kdor sodi o najnovejši revoluciji mileje, se v svojem optimizmu silno moti.

Uničiti katolicizem — to je prva točka v programu najnovejše socialne revolucije — zakaj katolicizem je pravzaprav edini nasprotnik uresničenju socialistične države! To je izpovedal že l. 1849. Ledru - Rollina učenec Macé: »Mi socialisti imamo enega samega sovražnika — katolicizem.«

Katolicizem je pa neločljiv od rimskega papeštva; zatorej steje revolucija rimskega papeža za svojega naravnega in poglavitevnega sovražnika, kakor je izpovedal l. 1864. mason Ausonio Franchi.

Seveda, z rimskim papežem je bilo treba napasti vso katoliško hierarhijo in redovništvo. Karkoli je bilo ostudnega, karkoli je moglo obudititi sumnjo in sovraštvo proti cerkvenemu osobju, se je moralno spraviti na dan: obskurantizem, jezuitizem, klerika-

Božja pravda v zgodovini narodov in držav.

Spološno je mnenje onih, ki nekoliko globlje premotrujejo današnje politične in socialne razmere, da se bo v nedaljni prihodnosti vršil radikalni prevrat, ki bo sedanji družbi in državi dal novo lice. Temu se zdi, kakor bi Evropa stala nad ognjenikom, ki grozi vsak hip izbruhniti; onemu »visi nekaj v zraku«, nekak Damoklejev meč; tretji že vidi božji prst pisati usodne besede: »mane, tekel, fares«. Pa bodi, kar hoče — nekaj se vsekakor snuje, nekaj velikega, usodnega.

Zgodovina pozna že več takih prevratnih dob. Najznamenitejša je bila brezvomno doba razpadajočega rimskega cesarstva s preseljevanjem narodov in razširjanjem krščanstva; za to najvažnejša je bila doba versko-politične reformacije v 16. veku.

Enaka prevratna doba se nam bliža tudi zdaj. Da, kar se tiče načelne važnosti in obsežnosti, se bo z bodočim prevratom težko dal primerjati katerikoli dosedanjih.

Po svoji naravi in smeri bo ta prevrat socialno-političen; a vršil se bo ob vse zasegajoči in določajoči verski ideji. Verska ideja bo vbodoče bolj kot nikdar doslej pojavila svoje absolutno oblastvo nad duhovi. Ni resnično, da bi bila verska ideja svojo vlogo v zgodovini zavselej odigrala, ampak ravno ona bo družabne razmere preoblikila, narode in človeštvo prerodila.

Napoleon I. je prerokoval Evropi, da bo ali kozaška ali republikanska. Prosvetljeni papež-filozof Leon XIII. je pred leti v preroškem duhu izjavil, da bo bodočnost Evrope republikanska. Da, kozaškemu absolutizmu je človeštvo odraslo; dozorelo je v »popolnega moža«.

Ko pa trdimo, da bo prihodnost republikanska, ne jemljemo te besede v navadnem, ožjem pomenu. Prihodnje republike si ne mislimo take, da bi v njej ne bilo več prostora za nikako monarhijo, niti ne take, kakršne so sedanje državne republike v Evropi in Ameriki. Pojem naše »republike« je širši, obsega več ali manj vse naše državne in socialne razmere.

Zdi se, kakor bi se hotele podlage, na katerih je dozdaj slonel državni in socialni red, premekniti; država in družba si iščeta novih nositeljev, novih stebrov in vezi.

Seveda, kar je božje, kar je večno in neizprenemljivo, ostane tudi vbodoče. Zakoni božje resnice so vedno isti; in Kristusova Cerkev je vzvišena nad čas in njegove izprenembe. Govorimo le o človeških faktorjih, ki v zgodovini sodelujejo z božjo previdnostjo.

»Božja modrost in človeška neumnost vladata svet«, tako veli star nemški pregovor. Da, kakor mesec svoje lice, tako menjava človek svoja mnenja in svoje težnje; v svoji neumnosti in kratkovidnosti obrača in obrača, a Bog končno vselej tako obrne, kakor je potrebno, da doseže s človeštvom svoj končni namen.

»Ti si izpočetka, Gospod, ustanovil zemljo, in dela tvojih rok so nebesa; njih bo konec, ti pa ostaneš; in vsa se bodo postarala kakor obleka, in kakor plašč jih boš zvil, in izprenemila se bodo; ti pa si isti, in let tvojih ne bo konec« (Hebr. 1, 10—12).

Zgodovinski prevrati potemtakem niso slučajni, niso igra slepe usode, ki bi brezsmotrnno premetal zgodovinske tvorbe. Ne — da govorimo v luči sv. vere, ki nas uči, da niti vrabec ne pade s strehe brez volje Očetove — zgodovinski prevrati so sodbe, katere izvršuje »božja modrost« nad »človeško neumnostjo«. Kar je človeštvo obračalo stoletja po svoje, obrne Bog v enem letu tudi — po svoje!

To velja tudi o bodočem neizogibnem socialno-političnem prevratu: Bog bo sodil Evropo radi njenih neumnosti in grehov.

Sodba božja, ki se vrši v zgodovinskih prevratih na velikem, se ne dotika v prvi vrsti posameznikov kot takih, ampak narodov in držav kot moraličnih oseb.

I. Tudi »država« in »narod« sta podvržena božjemu zakonu.

Država se je začela božjemu zakonu odtegovati v 16. veku Reformacija je božje pravo, katerega nositeljica je bila neposredno od Boga ustanovljena Cerkev, pravo, soditi in določevati v verskih zadevah, prenesla na državo. Odtod izhaja tisti državni absolutizem, kateremu je vladarjeva volja najvišji zakon ne le v posvetnih, ampak tudi v verskih rečeh. Vladar določuje tudi vero svojih podložnikov — cuius regio, illius religio.

katoliško resnico. To bo začetek njih vstajenja, njih bodoče hegemone. Da bi usmiljeni Bog pospešil slovansko zedinjenje v veri sv. Petra. Pridi skoraj zlati vek, ko se bo v zlatih kremelskih svetiščih s češčenjem izgovarjalo ime rimskega papeža!

Jezus Kristus včeraj in danes, isti i na vake (Hebr. 13, 8). Kakor nekdaj, ostane Kristus tudi še sedaj najvišji, večno gospodrujoč; po pravcu njegovega evangelija moramo vse presojati in vse obsojati, kar nasprotuje Kristusovemu duhu!

Sklep.

Boj sovražnih sil je boj idej.

Metafizične resnice določujejo človeško misel in dejanje. Edino načela dajejo politiki pravost. Moč idej se javlja tudi v umetnosti. Ideje preoblikujejo vekom lice.

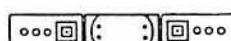
Prave ali lažnive ideje!

V krščanstvu pa se je razodel Bog sam, torej večna Resnica. Jezus Kristus je po svoji božji naravi Logos, to je večna in neskončna Ideja, Misel, Logos, pravzor in nositelj vseh idej. Zato je krščanska ideja — božja resnica.

In ako je ideja to objektivno, kar se subjektivno z ozirom na človeški um, ki mu je vodilo, imenuje načelo, in z ozirom na človeško voljo nagib in moč, je krščanska ideja božje načelo in božja moč. Zato pa je gotovo, da zmaga, kakor je gotovo, da zmaga Bog, njegov izvor. »To je torej zmaga, ki premaga svet, vera naša,« — načelo naše!

Verujemo v Kristusa Sina božjega, ki so nam v njem večne ideje pojavile svoje žarno lice: to je torej naš idealizem, vera naša. A to je tudi naš realizem; zakaj Kristusov evangelij je božja moč (Rim. 1, 16). Iz njega zajemamo ne le idealizem, ampak tudi neupogljivo krepost, da vse, kar verujemo, izvršimo, vse dosežemo — naj tudi besne proti nam vse peklenke sile!

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat: fugite partes adversae!

Opomnje.

I.

Opomnje k nekaterim spisom.

Naslov knjige je povzet iz prvega članka prvega letnika (1888 in 1889): »Več luči! ali nekoliko poglavij o idealizmu«. »V teh besedah je najkraje izražena naloga, rekel bom dostojnost človekova: hrepeneti po luči. In kdo bi se je branil, luči? In celo v našem veku, v veku prosvete in napredka?« (l. c. str. 4.)

Spis »Metafizična trojica« obsegata idejno dispozicijo, po kateri sem uredil dr. A. Mahničeve izbrane spise.

Spis »Idealizem«, ki je splošno načelne važnosti, je historično nastal v znamenitem umskem dvoboju med Stritarjem in dr. Mahničem. Stritar je očaroval mladino formalno z lepim jezikom, idejno pa z nekim svetobolnim idealizmom, ki ga je poudarjal nasproti materializmu. S tem idealizmom je zakrival tudi svojo versko skepso, s katero je troval mladino. Če mu je kdo očital, da širi nevero, se je v pozicijskem ogorčenju sklicaval na svoj idealizem, češ: »Moj idealizem in krščanstvo si nista nasprotna.« Tedaj je zaklical dr. Mahnič: »Vec luči!« ter napisal to klasično filozofično razpravo o idealizmu. Polegtega pa je v podrobni razpravi Stritarju dokazal, kako ničev in nekrščanski je njegov »krščanski idealizem«, da ni drugega kakor — schopenhauerjanstvo. In ko mu je Stritar skrajne užaljen v svojem ponosu samozavestno odgovoril: »Pustite me vendar v miru sè svojim Schopenhauerjem; jaz za nikomer stopinjic ne pobiram; kar mi podajemo in prodajemo, je raslo na našem zelniku« — tedaj je objavil Mahnič vsem nepričakovano primerjalno študijo o Schopenhauerju in Stritarju. Kar se Stritarju niti sanjalo ni, to se je zgodilo. Skromni bogoslovni profesor v Gorici ni bil morda lehkomešljivo ali površno očital Stritarju schopenhauerjanstva, temveč je bil preje preučil vsa Schopenhauerjeva dela in, oholo izzvan od Stritarja, je pokazal in dokazal z natančno paralelo citatov iz Schopenhauerja in Stritarja, da je vendarle Stritarjevo zelje zraslo ne na njegovem, ampak na »Schopenhauerjevem zelniku«. Ta razprava je Stritarju za vedno uničila nimbus izvirnosti. Ker o tem ni več prepora, te razprave med izbrane spise nisem povzel. Opozarjam pa nanjo tiste izmed mlajših, ki jim ta znamenita pravda ni več znana. Razprava se nahaja v prvem letniku 242—254, 362—379.

K razpravi o liberalizmu in katoliškem liberalizmu bi bilo treba sedaj dodati še razpravo o modernizmu. Ko je izhajal »Rimski Katolik«, zablode s tem imenom še ni bilo. Vendar je dr. Mahnič

II.

Letniki in strani »Rimskega Katolika«, odkoder so povzeti ti izbrani spisi.

Metafizična trojica. VI, 129–140.

Idealizem. Iz članka: »Več luči ali nekoliko poglavij o idealizmu« I, 4–25.

Krščanski idealizem. Iz istega članka I, 108–128.

Liberalizem. Uvod iz članka »Katoliški liberalizem« I, 137; drugo iz članka

»Kaj je liberalizem« III, 19–22, 182–187; konec zopet iz članka »Katoliški liberalizem« I, 137–138.

Katoliški liberalizem. Iz članka »Katoliški liberalizem« I, 26–29, 138–140, 255–268, 380–384.

Radikalizem. Iz članka »Radikalizem« VII, 10–19.

Politika snovi in sile. VII, 417–430.

Metafizično ozadje političnih metamorfoz. VIII, 1–16.

Visoka pesem ljubezni in edinosti brez Boga. VI, 409–424; odlomek na str. 117 pa iz članka »Vera in ljubezen« II, 147.

Cerkev in politika. VIII, 317–331, 334–340.

Meje državne oblasti. VI, 257–277.

Naša narodnostna izpoved. Iz članka »Deset poglavij narodnostnega katekizma« VII, 36–60.

Lepota in umetnost. Uvod iz članka »Naši realisti pa realizem« II, 257; drugo iz člankov »Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti« VIII, 27–39, 120–129.

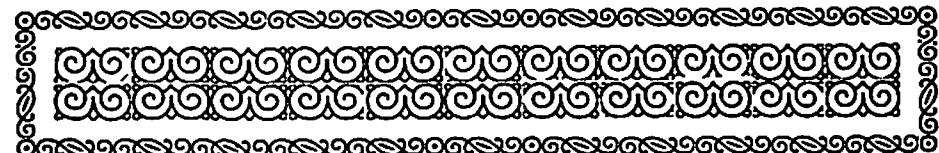
Idealizem, realizem in njega dekadenti. VIII, 255–267, 361–366.

Krščanski idealizem v umetnosti. Uvod iz članka »Naši realisti pa realizem« II, 262; drugo iz članka »Več luči ali nekoliko poglavij o idealizmu« I, 234–241, 354–361; konec spet II, 262–263.

Najnovejša socialno-politična revolucija. Uvod iz članka »Vojskujoče sile v devetnajstem veku« V, 5–6; dalje iz članka »Najnovejša socialno-politična revolucija« VI, 25–34; potem spet odlomek iz članka V, 133–134; naprej iz VI, 39–41 (z odstavkom iz V, 134), VI, 156–161, 283–287.

Božja pravda v zgodovini narodov in držav. VIII, 97–114.

Kaj torej? Uvod iz članka »Najnovejša socialno-politična revolucija« VI, 440, in iz članka »Vojskujoče sile v 19. veku« V, 130; potem spet iz članka V, 135–136, dalje iz članka VI, 441–444; potem odlomek iz članka »Katoliški liberalizem« I, 384–386; vmes VI, 444; konec se stavljen iz citatov z raznih mest, zlasti VI, 53, VII, 430, I, 563.

Ob smrti biskupa dr. Ant. Mahniča.

Velikemu učitelju resnice v spomin.

Dne 14. decembra 1920 je v Zagrebu blaženo v Bogu preminul veliki biskup dr. Anton Mahnič in njegova plemenita sveta duša se je preselila v kraljestvo večne Resnice in Lepote. Prenehalo je s tem na zemlji delovati življenje, ki je bilo skoz in skoz posvečeno Kristusu ter pustilo za seboj idealno vzvišen zaled, kako naj vsakdo sebe stavi v službo vse presegajoče nesebične ljubezni do resnice in pravice.

Kakor pečat posebne vrste se ta ljubezen izrazito vtiska njegovemu življenju. Vse lastnosti, ki jih je imel po svojem temperamentu, kakor iniciativnost, odločnost, neodjenljivost, neustrašenost, ognjevitost, ali po svojem duhu, zlasti spekulativna darovitost in intuitivnost pri razglašljanju časovnih problemov, ali po silni impulzivni energiji svoje volje, dalje pridobljeno razsežno in temeljito znanje iz bogoslovja, iz sholastične in moderne filozofije, iz zgodovine, znanje klasičnih in raznih evropskih in še posebej slovanskih jezikov, potem iskrena ljubezen do lastnega naroda, končno globoka vernost in že njo združeno skalnato trdno prepričanje o resnici katoliške cerkve ter njenih naukov, vse se je družilo pri njem v eno samo mogočno težnjo, kako bi v ljudeh čimprej pridobil popolno odločno priznanje naravnih in nadnaravnih resnici. Ta težnja je bila življenje njegovega življenja. Ona ga je napotila k javnemu delu; že njo je to delo zaključil, ko je v septembru lanskega leta svoje zadnje izjave za »Čas« s tresočo roko podpisal. Isti težnji pa je tudi svojo lastno osebnost neprestano podrejeval, hoteč biti v svoji volji vedno le odsvit božje volje in resnice. Neizprosno dosleden je bil povsod, pred očesom nevidnega Boga in pred očesom ljudske javnosti. In vsa mogočnost njegovega značaja zveni iz izjave, ki jo je l. 1890 v ti točki o sebi podal: »Za idejo sem pravljjen to uro popustiti vse in jutri gladu umreti, ako ji morem

s tem bolje vslužiti.¹ Prijatelj in neprijatelj, ki meri po teh besedah njegovo življenje bodisi med Slovenci bodisi pri Hrvatih, bo priznal, da jih je mislil neskončno resno.

Veliko res nenavadno bogastvo raznih izrednih duševnih dobrin mu je bilo torej na razpolago, ko je pričel svoje zvanje v slovenskem ljudstvu. Zavedal se je popolnoma, kaj hoče. Hotel je napraviti konec tistem toku, ki je sicer pri vsaki priliki naglašal svoje spoštovanje do katoliške cerkve, a je pod krinko narodnosti in napredka ter z gesлом miru in sprave širil katoliški ideji nasprotne nauke v slovenskem ljudstvu. Breznačelnemu liberalizmu je hotel napraviti konec ter duhove razdeliti v politiki, v društvih, v slovstvenem delu, v časopisu, skratka na celi črti, da bi katoliška ideja zopet v vsi jasnosti zasijala ter pričela hoditi pota čiste resnice in načelnih programov. Prevzel je ogromno in trdo nalogu, kajti skoraj vsa svetna inteligence in z njo tudi del duhovščine sta bila od toka zajeta.

V prepričanju, da resnica mora zmagati, »da se le čisto in brez primesi katerekoli z m o t e očitno in odločno pred svetom pojavlja«,² tudi če se le en sam zanjo bori, je nastopil on sam proti vsem. Nihče ga ni k temu pozval. Sam je čutil v sebi ta poklic. Slovenska kulturna zgodovina nima zgleda, ki bi se mogel z njim primerjati. Nekdanji reformatorji in protireformatorji so imeli svetna sredstva in moč svetnih knezov za seboj. Anton Mahnič pa je bil sam; svetna moč je njegovo glasilo celozatirala ter njemu tedaj in pozneje kot biskupu nasprotovala, kjerkoli je le mogla.

Vsa slovenska javnost se je zgenila in se več ali manj zagnala vanj, ko je z »Rimskim Katolikom« v luči katoliške resnice pričel od l. 1888 dalje brezobzirno secirati idejno življenje v Slovencih ter aplicirati Kristusov nauk na pojave v literaturi, v politiki, v filozofiji, v šoli, v dijaštvu, vsakemu ugotavlajoč, kaj je laž, kaj resnica na njem. Polne jasnosti se mu je zahotel. Zahteval je temeljito znanje in temeljito znanstveno podprt svetovni nazor od nasprotnikov. Neusmiljeno, a brez najmanjšega o s e b n e g a nasprotstva je prijemal tedanje prvake v literaturi, »ki niso dosedaj v vseh svojih leposlovnih, političnih itd. listih niti enega vprašanja načelno pojasnili«.³ Neusmiljeno je

¹ Rimski Katolik, II., 2. zvezek, platnice, 3. stran.

² R. K. 1891, III., 268.

³ R. K. 1890, II., 273.

nastopal »proti taktiki tistih političnih demagogov, ki skušajo veliko množico zaslepiti in omamiti z nejasnimi reki, ki se dajo razumeti na razne načine«.⁴ Neusmiljeno je tudi razkrival tisto lažljivost, ki se predstavlja kot umetnost, a v resnici ni nič drugega kakor z večjo ali manjšo rutino izpeljana jezikovna ali kaka druga oblikovna ročnost brez lepe idejne vsebine ter nesposobna človeka četudi le estetsko dvigati in blažiti.

Zmagal je. Ločitev duhov je l. 1892 zapečatil I. slov. kat. shod v Ljubljani, ki je bil izključno delo Mahničeve impulzivne iniciative. Že l. 1889 ga je zahteval, ko je napisal članek »Slovenski katoliški shod« in je že prej stopil z mislio na dan: »Kaj, ko bi tudi mi Slovenci sklicali tak katoliški shod, in sicer že letos!«⁵ A ko so se te iniciative ustrašili celo mnogi njegovi somišljeniki, je dve leti pozneje zaklical: »Neumorno bomo delovali na to, da se tak shod skliče. In ako bi ga ne hoteli sklicati voditelji v Ljubljani, skličemo ga mil!«⁶ Njegova impulzivnost je bila v resnici neodoljiva. Naslednje leto koncem avgusta je bil ta shod končno napovedan, a on mu je preko vseh resolucij že naprej oktroiral pomen in nalogu: »Poglavitna naloga slov. kat. shoda je, da Slovencem slovesno proglaši katoliško načelo kot vodilno za javno življenje« ter »da javno in slovesno konstatira načelnostni razdor mej nami in tistimi Slovenci, katere nazivljemo liberalce!«⁷

»Monumentum aere perennius« je dr. Anton Mahnič sam sebi tukaj postavil. Bolj ko se tisti časi od nas odmikajo, bolj se dviga on kakor orjak iz njih, ki je takrat ves naš narod z rokami svojega silnega duha zagrabil, stresel in prisilil, da se odpove življenju fraz in jokave sentimentalnosti ter prične novo dobo v svojem življenju, ki naj jo označuje odločno katoliško načelo ter resno programatično delo za ljudski blagor. Tako je n j e g o v a zasluga, da nas je prestavil iz malenkostnih malomeščanskih razmer v idejne toke svetovne kulture. Breznačelnji liberalizem je skoroda že izumrl; odločna katoliška struja ga je prisilila, da se je razkrojil v svoje prave barve: v brezverski kapitalizem in brezverski socializem, oziroma komunizem.

⁴ R. K. pravtam 271.

⁵ R. K. 1888—89, I., str. 348, 563 n. — Oziral se je pri tem na katoliški shod, ki se je vršil isto leto na Dunaju.

⁶ R. K. 1891, III., 4.

⁷ R. K. 1892, IV., 197, 203.

Orjaka se je izkazal tudi pri boju z nasprotniki; prvič radi tega, ker se je sam boril proti vsem; drugič, ker jih je po načinu boja neizmerno presegal. On se je boril z orožjem resne vede in znanosti, drugi so proti njemu uporabljali orožje barbarov: psovke, zasmehovanje, denunciacije, obrekovanje, tožbe pred sodnijo, pamflete. »Le še psovati nas znajo, psovati — pa tožiti radi razžaljenja časti...«⁸ Opetovano je nasprotnike pozival, naj ga znanstveno zavrnejo; dà, rekel jim je, »da so in puncto philosophiae tabula rasa«;⁹ toda njegove kritike so ostale »vprašanje brez odgovora«.¹⁰ Dvoboja si ni upal nihče ž njim sprejeti!

Njegov boj je bil boj duha, resnice in znanja proti blazirani domišljavosti, polni blestečih, a lažnih fraz in puhle nevednosti. Duševna onemoglost tedanje slovenske liberalne inteligence je bila Mahniču nasproti očitna izpoved, da se ni nikdar v svojem življenju pečala z resnimi filozofskimi in religioznimi problemi. Mahnič je to inteligenco prisilil tudi k spoznanju, da je vsa kultura brez resnega študija in temeljitega znanja prazen fantom. Zmagal je on; ž njim je triumfirala katoliška ideja; liberalizem in njegovo duševno potomstvo pa mora še danes priznavati, da ne more resnici katoliške ideje tal izpodbiti, kar je identično z izpovedjo, da so njegovi lastni temelji trhli in zmotni. Mahnič igra na tem polju kot orjak svojo vlogo še dalje. —

Neizmerno je ljubil cerkev in njen nauk, ki je razodela resnica. A tudi znanost, z duhom iskana in pridobljena resnica, mu je bila nad vse dragocena. »Filozofija ima v našem listu prvo mesto,« je s ponosom poudarjal.¹¹ Neprestano je vsem priporočal študij filozofije, posebno bogoslovcem in visokošolcem. Vsa aktualna vprašanja so dobivala pri njem znanstven odmev. Poljaki, Čehi, Hrvati so poročali o »Rimskem Katoliku«. Pa tudi on sam je mogel nasproti svojim domaćim klevetnikom ugotoviti, »da nima noben drug slovenski list bolj občeslovenskega lica nego naš«.¹² Visokim šolam, akademijam in znanstvenim društvom je pesnil prave slavospeve.¹³ Zato se je tudi zgo-

⁸ R. K. 1891, III., 341; 1892, IV., 46 n.

⁹ R. K. 1891, III., 448.

¹⁰ R. K. 1891, III., 341.

¹¹ R. K. 1891, III., 447.

¹² R. K. 1894, VI., 374.

¹³ N. pr. R. K. 1892, IV., 201.

dilo, da časti »Leonova družba« v Slovencih in »Leonova družba« v Hrvatih v njem svojega duševnega očeta.

Sprva je zamišljal »R. K.« le eno samo znanstveno društvo za ves slovanski jug.¹⁴ Vendar je tedaj i pri Hrvatih i pri Slovencih prevladalo spoznanje, da je primernejše, ako se osnujeta dve društvi: eno slovensko, eno hrvaško. »Duh krščanskega bratstva bode združil obe društvi brez izrecnih pravil in posebne organizacije.«¹⁵

Pri tem je ostalo. Dr. A. Mahnič je svoje veliko reformatično delo na Slovenskem zaključil z ustanovnim občnim zborom »Leonove družbe« v Ljubljani dne 19. novembra 1896, kateremu je sam osebno predsedoval. Tri dni potem je došla novica, da je imenovan za krškega škofa. Pri odhodu v svoj novi delokrog pa je še izjavil: »Ko zapuščam Slovenijo, me posebno tolaži 'Leonova družba', saj ima ona namen, na znanstvenem polju delovati po istih načelih, katere sem jaz zagovarjal.«

Svoje impulzivno znanstveno delovanje je dr. Ant. Mahnič tudi kot biskup pri Hrvatih dalje razvijal. Znanstveno delo temelji na svobodi. Zato si je moral v ta namen najprej lastno neodvisno tiskarno direktno iz tal pričarati, kajti krška biskupija je mala in borna. Leta 1902 je zasnoval na Krku »Staroslovensko akademijo«, ki je izdala mnogo znanstveno opremljenih spomenikov starocerkveno-slovenskega jezika. Naslednjé leto je pričel s »Hrvatsko Stražo«, da bi v Hrvatih zanetila podoben pokret, kakor ga je bil izzval »Rimski Katolik« v Slovencih. —

Z ljubezni do znanosti je od vsega početka spajal tudi ljubezen do tistih, ki se znanosti posvečujejo, posebno do bogoslovke, svetno visokošolske in srednješolske dijaške mladine. Neumorno se je trudil in žrtvoval, da bi dijaštvo dvignil. Pisal je »Dijaška pisma«, ustanovil pri svojem listu »Dijaško prilogo«, zbiral darove »Za mlade pisatelje«, razpisaval »Naloge za slovenske dijake«, delil nagrade za najboljše spise, ker je hotel v

¹⁴ R. K. 1892, IV., str. 86, 87. — Tu poudarja dr. J. Pavlica med drugim, da hočejo rodoljubi že od leta 1861 dalje, »da moramo Slovenci gojiti znanost združeni s Hrvati«, kajti »Naše Atene so v Zagrebu, in več kot enih nikoli ne bodi na slovenskem jugu«. To pa radi tega, ker se je prepričal, »da ni slovenski 'narod' ni slovenski 'jezik' nima kulturne bodočnosti, ako ostane sam zase, narodno nezavisen od svojih bratov na jugu«. — Prim. tudi pravtam str. 387 s.

¹⁵ Besede dr. Jos. Pavlice: R. K. 1893, V., 267.

mladem intelligentnem naraščaju vzbuditi zanimanje za znanost in ljubezen do resnega znanstvenega dela. A bil je zopet oni »svobodoljubni«, »prosvitljeni« liberalizem, ki je skušal Mahničev stremljenje uničiti tudi tukaj, izdajajoč na slovenskih srednjih šolah stroge disciplinarne odredbe proti čitanju »Rimskega Katolika« ter z zaporom in ukori preganjajoč dijake, ki so ta list pri sebi imeli.¹⁶

Toda ogenj, ki je od njega plamtel naokrog, je medtem že zasegel in razvnel srca dijaških vrst. Ves katoliški slovenski in hrvatski dijaški pokret ima v Mahniču svojega velikega idealnega duševnega očeta!

Le eno stran njegovega, bogate vsebine polnega življenja imamo s tem v obrisih pred očmi, njegovo ljubezen do naravne in nadnaravne resnice, s katero je cerkvi in svojemu narodu branil najlepše svetinje, »vnet«, kakor je sam izpovedal, »najčistejšega ognja katoliške in domovinske ljubezni«,¹⁷ kajti »bolj ko smo prešinjeni od katoliškega duha, bolj narodni smo«.¹⁸ Tu ni iskal nikdar sebe; pač pa se je nebrojnokrat za resnico in pravico izpostavljal najljutejšim napadom in preganjanju ter trpljenju prognanstva in siromaštva še v poslednjih letih svoje starosti. Velika katoliška ideja je v njem dominirala ter iz njega napravila prelep primer heroizma za vse čase. Umrl je; njegov duh pa živi dalje v novi kulturni dobi, ki jo je v narodu z intuitivnostjo svojega uma sam zamislil ter s silo svoje volje sam vzbudil in razvil; živi dalje v tistih mnogobrojnih, katoliške misli prežetih organizacijah najrazličnejših vrst, ki so po katoliških shodih kot daljni sad njegovih želja in njegovega nesebičnega dela prepregle vse dele vernega slovensko-hrvatskega naroda, katerega je on v svoji osebi in v svojem življenju tako divno družil in predstavljal.

Njemu, velikemu učitelju in spoznavatelju, vedno svet, hvaležen spomin in nesmrtna slava! —

V Ljubljani, ob mesečni obletnici Mahničeve smrти,
dne 14. januarja 1921.

UREDNIŠTVO »ČASA«.

¹⁶ Prim. R. K. 1894, VI., 119—121; 1895, VII., 330 s. ter pravtam 4. zv., platnice, 3. str.

¹⁷ R. K. 1891, III., 449.

¹⁸ R. K. 1888—89, I., 577.

Spremna beseda ob prvem ponatisu

Ob 150-letnici rojstva in 80-letnici smrti Antona Mahniča se je Založništvo Jutro odločilo, da ponatisne leta 1912 izdano Mahničeve knjige *Več luči* (izbrani spisi iz *Rimskega katolika*). V slovenščini je v knjižni izdaji izšlo samo dvoje Mahničevih del. Prva Mahničeva knjiga *Dvanajst večerov* je pri založbi Jutro že izšla, pridružuje se ji še druga knjiga *Več luči*. Čeprav je ta Mahničeva knjiga izšla že leta 1912, se je zmagovalcem revolucije zdela tako nevarna, da so jo leta 1945 z odlokom izločili iz vseh javnih knjižnic.

Čeprav je Mahnič doživel že ob izidu svojih knjig marsikatero kritiko, se mu je godila po drugi svetovni vojni velika krivica. S spremno iztrganimi citati iz njegovih besedil so mu razni kritiki in njih prepisovalci do nerazpoznavnosti umazali obraz. In še danes se blatenje in demoniziranje Mahniča nadaljuje.

Z iztrganimi citati lahko spravimo vsakega na vislice. S ponatisom pa si lahko vsak, vsaj v osnovnih obrisih, ustvari svojo sodbo, in ne po drobcih, ki zlonamerno pačijo izvorno podobo. Pregled Mahničevega dela je prinesel nekrolog v reviji *Čas* leta 1921, ki ga objavljamo v celoti.

Danes, ko smo končno dosegli svojo državo, bi lahko poiskusili ovrednotiti Mahničeve delo še s plati naroda, ki je po mnogih letih zatiranja končno izbojeval samostojno državo in te milosti, ki nam jo je naklonil čas, ne smemo lahkomiselnno zapraviti. Ne glede iz kakšnih korenin je izviral Mahničev boj proti svetobolju bi danes morali raziskati, kako je tako proslavljava jokavost v leposlovju vplivala na narodovo samopodobo. Kako je mogoče, da narodu, ki je lahko še leta 1593 (22. 6. 1593 bitka pri Sisku) rešil Evropo pred Turki, pripisujejo nevojaškost in hlapčevstvo. Zanimivo bi bilo raziskati ali je v jokavih literarnih delih res izražena narodova duša. Mogoče pa so bila taka dela tudi vzpodbjana od oblasti, da bi na tak način pokorili ponosen in samosvoj narod na sončni strani Alp. Mahnič se je bojeval za ponosno držo Človeka in v tem je njegova veličina. Danes v svobodni državi imamo možnost, da tudi s te plati ovrednotimo Mahničeve kritiko svetobolja.

Pozabiti ne smemo negovega narodnostnega delovanja na otoku Krku. Tam je kot škof pokazal kako mora mož stati za svojimi načeli. Ob 80-letnici smrti se Mahniču lahko poklonimo zlasti za zasluge za ohranitev stare cerkvene slovanščine kot bogosluženega jezika. S tem dejanjem smo tudi Slovani ostali v krogu narodov, ki so v Rimskokatoliški cerkvi imeli bogoslužje v svojem praježiku. Že z obrambo glagolice in razrešitvijo tega problema, bi Mahnič zaslužil, da bi se ga spominjal narod iz katerega je izšel in tudi narod za katerega je mučeniško izgorel. Zaradi zavzemanja za narodne pravice si je prislužil mučeniško palmo, saj je bil že zelo zgodaj žrtev podivjanega italijanskega nacionalizma. Umrl je zaradi posledic konfinacije (od 1919—1920) v Italiji, ko so ga italijanske okupacijske oblasti nasilno in z zvijačo odpeljale iz Krka.

Menimo, da je ta knjiga nujna oddolžitev Mahničevemu spominu in bo prispevala k obuditvi njegovega imena, ki so ga obsodili na zaničevanje in pozabo.

Zvonko Perat

Najvažnejše postaje Mahničeve življenske poti.

- 1850 – 14. septembra, rojen v Kobdilju (župnija Štanjel) Antonu in Jožefi rojeni Jerič.
- 1863-1871 – državna gimnazija v Gorici. Gimnazijo konča z odliko na maturi.
- 1871-875 – obiskuje bogoslovje v Gorici.
- 1874 – 30. avgusta, mašniško posvečenje.
- 1875-1895 – 1875 perfekt in od 1891 ravnatelj v deškem semenišču v Gorici.
- 1880-1896 – 1880. imenovan za suplenta bibličnih ved novega zakona in 1881. že profesor bibličnih ved novega zakona na bogoslovju v Gorici.
- 1881 – pričetek javnega pisateljskega delovanja: *Pedagogica* – vzgojna pisma (v latinščini) v goriškem *Folium Periodicum* in *Kako je Kobencelj na Dunaj sir nosil objavljeno v Kresu.*
- 1884 – priobčuje v *Slovencu* št. 257-286 *Dvanajst večerov*, katerim sledi še trije dodatki; leta 1887. izide *Dvanajst večerov* v knjigi (samozaložba).
- 1884-1896 – ureja škošijski uradni list *Folium Periodicum*.
- 1888-1896 – prične izhajati *Rimski katolik*, katerega je urejal Mahnič (osem letnikov).
- 1889-1890 – prevzame uredništvo časopisa *Soča* v Gorici.
- 1891 – 9. januarja umre Mahniču oče Anton.
- 1892-1893 – v *Rimskem katoliku* prične izhajti *Dijaška priloga*; januraja 1894 je bil *Rimski katolik* prepovedan na srednjih šolah na Kranjskem in zato *Dijaška priloga* prenha izhajati.
- 1892 – Prvi slovenski katoliški shod v Ljubljani (na Mahničevu pobudo).
- 1893 – prično se priprave na ustanovitev *Slovenskega akademskega društva Danica*; 20. maja 1893 predložena pravila društva v potrditev; 11. julija 1894 pravila potrjena; 24. oktobra 1894 ustanovi občni zbor Danice.
- 1895 – 11. januarja, potrjena pravila slovenske Leonove družbe; ustanovnemu občnemu zboru (19. november 1896) predseduje dr. Anton Mahnič.
- 1896 – 22. novembra, cesar imenuje dr. Antona Mahniča za škofa na otoku Krku; 3. decembra 1896 papež potrdi imenovanje, 7. februarja 1897 v Gorici posvečen v škofa; 27. marca 1897 ustoličen na Krku.
- 1901 – od 1. do 4. septembra I. sinoda na Krku; uredi se važno vprašanje glagolice za krško škoſijo.
- 1901 – Mahnič prične z izdajanjem verskih listov: 1901. prične izhajati *SS Eucharistia*, ki se leta 1912 preimenuje v *Srečenčko Zajednico*; 1903. prične izhajati *Hrvatska Straža*; 1904. *Pučki prijatelj*; 1905. prične izhajati *Luč* – glasilo hrvatske katoliške mladine.
- 1902 – Mahnič ustanovi tiskarno "Kurykta" v Krku.
- 1902 – ustanovitev Staroslovenske Akademije na Krku.
- 1903 – začetek ustanavljanja katoliških akademskih društev: 12. maja 1903. Hrvatska na Dunaju in 28. aprila 1907 Domagoj v Zagrebu.
- 1904 – 1908; borba za priznanje hrvaškega jezika kot učnega jezika pri katchetskem pouku v ljudskih šolah Krške škoſije.
- 1906 – Mahnič umre mati, ki je živila pri njem v Krku.
- 1906 – organizira prvi počitniški sestanek slovenskih in hrvaških visokošolcev na Trsatu.
- 1907 – organizira prvi sestanek jugoslovenskega katoliškega dijaſtvja v Zagrebu.
- 1911 – Druga sinoda na Krku.
- 1913 – Slovensko-hrvatski katoliški shod v Ljubljani; škof Mahnič je bil pobudnik in udeleženec tega shoda.
- 1914-1918 – doba prve svetovne vojne; protestira proti rekvizicijam živil in skrbi za prehrano na otokih; zaradi neustrašnih protestov (v zagrebških "Novinah") mu avstroogrške oblasti groze z konfincijo.
- 1918 – 31. decembra, Mahnič izroči poslanico mirovni konferenci v Parizu, kjer protestira proti nasilju, ki ga izvaja italijanska okupacijska oblast nad ljudstvom in duhovniki v njegovi škoſiji.
- 1919 – 3. januarja, protestira pri italijanskemu podadmiralu Cagniju.
- 1919 – 4. aprila, Mahnič zahrbtno odpeljan v konfinacijo (v Italijo).
- 1920 – poslanica hrvatsko-slovenskim katoliškim dijakom (zborovanje v Mariboru).
- 1920 – oporoka škofa Mahniča naslovljena na slovensko in hrvaško dijaſtvu.
- 1920 – 14. septembra, Mahnič obhaja na smrtni postelji svojo sedemdesetletnico.
- 1920 – 14. decembra, Mahnič umre v nadškoſijskem dvorcu v Zagrebu.